

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Rudolphi Goclenii Exercitationes et disputationes ethicae & politicae

Goclenius, Rudolph

Marpurgi Cattorum, 1601

Idea Virtutum Ethicarum

[urn:nbn:de:bsz:31-109121](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109121)

IDEA

VIRTUTUM

Ethicarum.

ETHICA, est ars benè beateque vivendi. Benè autem & beate vivere est virtuti congruenter vivere. *Eth. Nic. lib. 1. cap. 1.*

2. Itaque Beatitudo, ut Philosophus definit, nihil aliud est quàm muneris animi functio, virtuti congruens, in vita perfecta; vel ut alii, Summum hominis bonum, à virtute profectum.
3. Hanc cum omnes expetant, Quid virtus sit, quam immediatè consequitur: & quotuplex, scire convenit.
4. VIRTUS est habitus animi bonus, congruens cum recta ratione: ex seminibus discriminis honesti & turpis, natura quidem insitis, sed doctrina & exercitatione ad aliquam frugem perductis, ortus.
5. Neque enim animus hominis se habet ut tabula rasa, in qua nihil scriptum quidvis inscribi possit: sed etiam post lapsum hominis remanserunt quædam semina virtutum,

I

& no.

& notitiæ tum DEI, tum nostri, vel (ut cum Theologorum Scholis loquar) primæ & secundæ Tabulæ.

6. Illius quidem parcius & obscurius, sed tamé quantum satis est ad ἀναπελογήτους, hoc est, inexcusabiles reddendum omnes homines coram Deo, Rom. 1. Hujus verò paulò clariùs & uberiùs ad societatem & politiam in genere humano conservandum propter electos. Phil. Melan. lib. 1. Chron. & lib. 1. Ethic.

7. Hæc semina & igniculi dum excitantur, & crebris actionibus ad aliquam perfectionem, juxta præscriptum rectæ rationis, perducuntur, Habitus efficitur; qui à philosophis VIRTUS adpellari consuevit.

8. Et quia doctrinâ & experientia omnis virtus comparatur, sequitur animum proprium ejus esse subjectum; & diuturnitatem temporis adjunctum. 2. Nic. 1.

9. Soli enim animo doctrina accidit; & experientia ut plurimum diuturnitatem temporis requirit.

10. Hic auté multum refert, quale sit temperamentum, (complexionem vocant Medici) uniuscujusq; Nam pro ejus qualitate, si secundam & proximam causam spectes, igniculi virtutum ut diversimodè insunt, ira excitantur & foventur: Si verò primam causam, pro diversis donorum divinatorum gradibus

21. Virtus

11. Virtus porro pro diverso acquisitionis & possessionis modo simplex est vel composita.
12. Simplex est habitus animi, qui separatim comparari & possideri (*possessio autem virtutis in eius usu consistit. Hippoda: Thurius Pyth. apud Stobeum*) singillatim potest.
13. Estq; rursus, pro diversis animi functionibus, quibus inhaeret, *Διαγονική* vel *πραγματική* sive *ἡδονική*. Quarum prior etiam *πραγματική*, posterior *πρακτική*, pro diversitate objectorum, in quibus utraq; occupatur, vel potius pro diverso occupationis modo, in scholis Philosophorum appellatur; sed minus commodè. *1. Nic. 14. n. 34.*
14. Theoria enim utrique communis est; *θεωρητική* verò præterquam quòd etiam priori suo modo competat, maximè in virtute composita perspicitur; ut infra videbimus.
15. Virtus *Διαγονική* est habitus animi simplex, intellectum potissimum informans, & perficiens.
16. Cùm autem duæ sint *Διαβολαί* functiones: Una, quæ circa rerum universalium cognitionem solùm; altera, quæ circa singularium salutem consultationem & dijudicationem versatur, duplex inde existit virtus *Διαγονική*, Sapientia, & Prudentia. *1. Nic. 14. n. 35. Archytas Pythag. lib. de Bono viro & Beato: item 6. Nic. 1.*
17. Sapientia, est simplex habitus *Διαβολαί*, circa rerum

ca rerum præstantissimarum notitiam occupatus. 6. Nic. 7.

18. Estq; vel prima, vel à Prima quodammodo orta. *Prima*, quæ & *Mens* sive *Intelligentia* non incommodè dici potest, est habitus *ἁπλοῦς*, simplex in vera principiorum notitia constitutus. 6. Nic. 6. n. 10.

19. Etsi enim primæ notitiæ rerum, sive principia nobis innata sunt, tamen certa eorum & solida cognitio, diligenti indagazione comparata, habitus dici potest.

20. A prima orta *sapientia*, & ἁπλοῦς ita dicta, est habitus *ἁπλοῦς*, qui veram principiorum notitiam ad usum accommodare potest, ut *Scientia* & *Ars*. 6. Nic. 7. n. 7.

21. *Scientia* est habitus demonstrativus in rebus perpetuis, æternis, incorruptibilibus, per causas proprias cognoscendis occupatus. Vel: est cõstans *ἁπλοῦς* habitus multis demonstrationibus acquisitus. 6. Nic. & 1. Post.

22. *Scientia* est duplex: Superior & Inferior. Superior, quæ aliam sibi subjectam habet.

23. Inferior, quæ alteri *Scientiæ* subjicitur: Hæc aliquando dicitur *Subalternata*.

24. Volunt autem propriè *subalternata* *scientiã* esse eam, quæ subjecto *subalternantis* seu superioris *scientiæ* addit sensilem qualitatem, ut *Musica* addit *Arithmetices* subjecto, numero scilicet à rebus physicis abstracto.

στο, sonum. Ita & optica subalternata est Geometria.

25. *Ars est ἐξίς πρὸς μετὰ λόγου διηθὺς ποιητικῆ.*
6. Nic. 4. habitus cum recta ratione efficiens.

26. Ars autē & scientia etsi nominibus differunt, & definitionibus hinc discernuntur ab Aristotele, ad Mechanicas artes respiciente: tamen re ipsa & essentia unus & idem videntur esse habitus: & tum ab Aristotele alibi, tum in vulgari differentium usu confundi.

27. Nam & scientiis ἐμπειρία, quæ artium est: & artibus æternorum, incorruptibilium, &c. ὑπόληψις, quæ scientiarum est, convenit.

28. Quid quoddam sapientia, quæ est ἀκριβοσύνη τῶν ὀπίσμων. 6. Nic. 7. n. 6. artibus etiam Mechanicis ab Homero tribuitur, & ab Aristotele ἐν ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβοῦσι τοῖς τέχναις. 6. Nic. 7. n. 1.

29. Atque hæc prima fuit virtus διανοητικὴ circa rerum universalium notitiam, in Sapientia: sequitur altera circa res singulares potissimum, in Prudentia.

30. Prudentia est habitus διανοητικὸς simplex, rectè consultandi, iudicandiq; de iis, quæ vitæ hominum conducunt, vel obsunt. 6. Nic. 5. n. 1. 14.

31. Est autem non univerforum modò sive γαδούλου, sed opus est singula etiam ut cognoscat. Ad agendū enim idonea est. In rebus singulari.

gularibus autem actio maximè versatur. Nam si quis sciat, leves carnes faciles concoctu & salubres, quæ tamen leves sint ignoret, sanitatem non efficiet; sed qui avium carnes leves & salubres esse sciverit. *6. Nic. 8. n. 5. 6.*

32. Itaq; cum hic nonnulli *ἐκ εἰδότες*, id est inscii, *ἐπὶ τὸν εἰδόντων περιουώτεροι*, id est magis, quàm quidam scientes, practici sunt: tum in aliis rebus ii, qui sunt uti periti. Danda igitur opera est, ut vel utramq; cognitionem habeamus: vel hanc potius, quàm illam. *6. Nic. 8. n. 7. 8. 10. 11.*

33. Prudentia est Generalis, vel Specialis. Quarum hæc habentem; illa alios respicit.

34. Specialis est *ἑρῶννοϊς*, qua unusquisq; sibi suisq; rebus prospicit, nec incommodè *Μοραστὴν* & singularis dici potest. *6. Nic. 8. n. 21. c. 9. n. 1.*

35. Hæc consistit generatim in acquisitione rerum ad vitæ sustentationem necessariarum: & earundem conservatione.

36. Atq; hujus Prudentiæ imago quædam in bestiis esse putatur; in iis nimirum, quæ rerum ad vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur. *6. Nic. 8. n. 15.*

37. Generalis est quæ multorum pluriùmve commoda & incommoda concernit.

38. Estq; particularis vel universalis. Particularis, quæ omnibus, unius & ejusdem familiaris communitatibus prospicit.

39. Uni-

39. *Universalis*, quæ omnibus unius & ejusdem civitatis familiis præest & prodest. Quarum illa *Oeconomica*, hæc *Politica* dicitur.

40. *Oeconomica* est bene dispensandi res familiaræ peritia.

41. *Politica*, est peritia Reipub. bene administrandæ.

42. Utraque consistit in officiis cum superiorum erga inferiores, & contra: tum æquilibrium erga se invicem.

43. Superiorum officia in gubernandi industria & imperandi æquitate; Inferiorum verò in obediendi promptitudine, & imperata exequendi dexteritate, generatim consistunt.

44. Quæ tamé officia pro diversitate communitatum, ex quibus *Oeconomica* primùm & *Politica* societas secundariò constat, variant; ut aliàs in vita humana, & ejus societatibus dispiciemus.

45. *Hactenus virtus διαγονικὴ, in suis speciebus, Sapientia & Prudentia, explicata fuit. Sequitur θεωρητικὴ, sive ἠθικὴ, quæ ἐξ ἔδου, id est, more, comparatur, à quo nomen quoq; traxit, quod parum admodum ἀπὸ τῆς ἔδου, id est, à more, deflectit. 2. Nic. 1. n. 3.*

46. Ex quo perspicuum est, nullam virtutem moralem insitam nobis esse naturâ; sed sicut ædificando fiunt artifices, ita nos virtu-

tis muneribus functos consequi virtutes. 2.
Nic. 1. n. 4. 10. 11.

47. Non igitur parum refert τὸ ὕτως ἢ ἄτως
 εὐδὸς ἐν νέων ἐδιδέξθαι : sic vel sic statim à prima
 ætate assuescitur. Immo verò totum in eo po-
 situm est. 2. *Nic. 1. n. 18.*

Quo semel est imbuta recens servabit odore Testa diu.

48. Virtus *Moralis* est habitus animi ele-
 vus in mediocritate quæ ad nos, rationeque sic
 definita, positus. 2. *Nic. 4. 5. & 6. capitibus.*

49. Cùm enim virtus moralis non ἐν τῇ
 ἡρώσει (ut inquit Philosophus in *proam. lib. 1. Nic. &*
2. cap. lib. 2.) ἀλλ' ἐν τῇ ἀεὶ ἔξει perficiatur, ἀεὶ ἔξει
 autem sit rerum singularium, quæ variant in
 circumstantiis, medium non *Rei* sed *Ratio-*
nis sibi proponit,

50. Medium autem *Rei*, est proportio A-
 rithmetica, æqualiter ab utroque extremo di-
 stans : atque una & eadem existens omnibus.
 2. *Nic. cap. 5. n. 10. 12. 5. Nic. 7.*

51. Medium verò *Rationis* sive ἀεὶ ἔξει, est
 proportio Geometrica, quæ nec superat ne-
 que deserit, quod oportet adesse. Estque nec
 una omnibus, nec eadem. Nam, *verbi gratia*,
 non eadem portio Miloni Crotoniata con-
 veniet, & Tyroni. 2. *Nic. 5. n. 11. 13. 23.*

52. Etsi verò voluntas per se rationis est ex-
 pers, ideoque perturbationes varias recipit, ta-
 men inest ipsi aptitudo quædam, ut rationis
 imperio

imperio pareat; & quatenus paret, ita λόγον ἔχειν rationem habere dicitur, ἢ ἐν ἑαυτῇ, non in seipsa, ἀλλ' ὡσπερ ἢ πατρὸς ἀκυστὴν π, sed ut dicto patris audiens. 1. Nic. 14. n. 33.

53. Quoniam igitur rationi imperio obedit, καὶ ἔχει πρὸς τὸν λόγον, propterea ἐξίς ei proprie tribuitur sive habitus, ut bene vel male adversus perturbationes adfecti sumus. 2. Nic. 4. n. 5.

54. Virtus porro ἀρετὴ πικὴ sicut & διανοητικὴ, pro diversis sui subiecti facultatibus duplex est. Aut enim circa animosā seu irascentis facultatis actiones versatur, ut Fortitudo & Mansuetudo; aut circa appetentis.

55. Fortitudo est mediocritas inter metum & audaciam: qua armatus res terribiles quasvis, maximè autem mortem, honestatis causa sustinet. 3. Nic. 9. n. 3.

56. Metus, est adfectus simplex, quo cor obiectum ingratum absens averfatur, & quodammodo constringitur, ut ei viam præcludat. Vel ut Aristoteles definit 3. Nic. 9. n. 6. est mali expectatio.

57. Audacia, est confidentia temeraria, ubi & quando non expedit.

58. Non autem circa omnia obiecta ingrata, sed quæ maximè terrorem incuriunt, ut mortem, eamq; pulcherrimam, Bellicam scilicet, Fortitudo versari videtur. 3. Nic. 9. n. 19. 21, 23. 25.

59. Fortis itaque diceretur, non qui nihil omnino timet; nec qui quidvis audeat. 2. *Nic. 2. n. 11.* sed qui animo fidenti, prudenter, decorè & opportunè discrimina vitæ & fortunarum subit. 3. *Nic. 9. n. 28.* Imò, qui nec rebus adversis frangi, nec prosperis nimium æstare solet. *Plato primo de legibus. Item Cicero.*

60. Quare fortes non erunt milites vulgares, qui pro mercede exigua vitam suam exponunt venalem. 3. *Nic. 6. 11. n. 22. & 6. 12. n. 13.*

61. Multò minus qui vel ob inopiam, vel amorem, vel quamvis aliam molestiam mortem sibi consciscunt. 3. *Nic. 11. n. 3.* Neque enim fortis est, majorum malorum metu tolerare minora; neq; injussu magni Imperatoris vitam hanc, veluti stationem, deserere licet, ut solidissimis rationibus Socrates demonstrat in Phædone Platonis.

62. Fortitudini cognatæ sunt dispositiones illæ ad virtutem, *Tolerantia & Pudor.* Quarum illa ad Fortitudinem inclinatur; hæc quodammodo declinat. Illa cum doloribus luctatur; hæc succumbentibus irascitur, & ob infamiam metum, quæ victos consequi solet, eisdem stimulat & excitat.

63. *Hactenus de fortitudine. Mansuetudo,* est mediocritas in ira. 2. *Nic. 7.* vel est virtus, quæ cõpescit iram, hominisq; voluntatem promptiorem ad veniam quàm ad vindictam reddit. 4. *Nic. 6. 9. n. 11.*

64. Itaq;

64. Itaq; mansuetudinis ut duo sunt objecta: internum, ira: externum, pœna: ita quoq; duæ sunt differentia: Moderari iram, & mitigare pœnam. Quarum prior non incommodè *Lenitas*, & per Synecdochen mansuetudo: posterior *Clementia* dici potest.

65. Ita autem in utroque versari debet, ut iracundiam quidem & acerbiteram vitet: sed tamen in contraria vitia, Lentitudinem & Indulgentiam, non delabatur. Ita enim probanda est, inquit Cicero, Mansuetudo atq; Clementia, ut adhibeatur Reipub. caussa severitas.

66. Ad Medium autem faciliùs & felicius assequendum, utile est cognitam habere crasim totius corporis, præsertim cordis. Nam pro ejus temperie vel ad hoc vel illud extremum magis sumus proclives; ideoq; vel hoc vel illo antidoto magis indigemus.

67. Quare qui sunt Melancholici & Choleric, adversus iracundiam & ferocitatem: qui verò Phlegmatici, maximeq; sanguinci, adversus lentitudinem & indulgentiam se armabunt.

68. Hæc *xp̄stus* cognitio etsi à Physica dependet, tamè in Ethica ad morbos animi cognoscendos & pellendos, nota esse debet: sicut eadem in medicina ad cacochymia fontes investigandos & tollendos consideratur.

69. Man-

69. Mansuetudini agnatæ sunt dispositiones, *Commiseratio & Indignatio*. Quarum utraque dolor est animæ; illa quidē propter malum; hæc propter bonum, quod indigno alicui accidere videt.

70. *Huc usq; virtus irascentis facultatis anime in Fortitudine & Mansuetudine fuit*. Quæ in appetente anima consistit virtus, circa voluptates & dolores versatur, maximè tamen circa voluptates.

71. *Voluptas*, est suavis motus cordis, quo objecto grato modicè dilatur, ut illud in se quasi recipere & retinere velle videatur.

72. *Dolor* contra est tristis motus & quasi constrictio cordis ex objecto ingrato orta.

73. *Voluptas* est vel *σωματικῆς*, vel *ψυχικῆς* *σωματικῆς* est nihil aliud, quàm suavis illa nervorum juxtà & pelliculæ nerveæ per totum corpus sparsæ, titillatio; proprièq; *Temperantiæ* regimen agnoscit.

74. *Cum* autem sit vel communis, vel propria, videndū, circa quam potissimū *Temperantia* versetur.

75. *Communis* est, quæ non in homine solum, sed in reliquis quoq; animantibus perspicitur: unde servilem eam & belluinam esse necesse est, ut *Nutritionis* appetitio & concupiscentia.

76. *Propria*, quæ uni & soli homini competit.

petit. Estq; vel adscita sive voluntaria, ut scarificationes, fricationes, & gymnasticae exercitationes: vel insita. Ea q; aut natura, quæ est peculiaris hujus vel illius cibi potusve præ aliis appetitio; aut vitio, sive externo, morbo scilicet sive interno, distorto temperamento; ut quoddam carbonibus multi, carnibus humanis & id genus aliis delectantur.

77. Ab his actionibus propriis quia nec temperantes, nec intemperantes vulgò dicimur, Temperantia non admodum in iis versari videtur; sed maximè circa belluinas; & quatenus quædam ex peculiaribus istis generalem aliquam cum belluinis cognationem habent.

78. Temperantia itaq; est virtus, modum præscribens in voluptatibus, quæ sensibus externis, gustu & tactu, percipiuntur, vel moderatè fruendis, vel cautè fugiendis.

79. Temperantis enim est, non solum voluptatibus non abuti, sed ne uti quidem, si quando recta ratio id dicat. Quanquam hoc posterius officium aliis Continentiæ adscribere malint.

80. Temperantia versatur vel circa Nutrientis facultatis cupiditates; vel circa Generantis. Quarum prior speciali nomine Frugalitas; posterior Continentia dici posse videtur.

81. *Frugalitas* est temperantia, quæ ad peritum nutritivum, juxta præscriptum rectæ rationis, in suis objectis moderatur.

82. Objecta autem cum duo sint, cibus nimirum & potus: inde duæ Frugalitatis species vel modi resultant, Abstinencia & Sobrietas.

83. *Abstinencia*, pro naturæ indigentia, cum ratione vera, modum præscribit in cibo. *Sobrietas*, idem præstat in potu. Neque enim eadem medietas robusto convenit, & infirmo.

84. *Hæc de Temperantia. Continentia*, est mediocritas in cupiditatibus Generantis facultatis moderandis occupata.

85. Estque rursus vel communis, vel propria. *Communis*, quæ omnibus ex æquo, conjugibus nimirum & cælibibus convenit, ut Pudicitia. *Propria*, quæ alterutris tantum, ut Virginitas, & Castitas.

86. *Pudicitia*, est quæ sensus à dictorum obscenitate factorumve turpitudine avertit; vel, quæ non solum linguam nostram & manum moderatur, sed oculos quoque & aures ab aliorum turpibus dictis vel factis, modestè avertit.

87. *Virginitas*, est continentia cælibum, circa intacti pudoris institutum ritè servandum occupata.

88. *Castitas*, est continentia, quæ Venereas cupi-

cupiditates conjugū juxta rationis rectæ præscriptum moderatur, ut prolis procreandæ, & fornicationis vitandæ causa iis fruantur.

89. *Hac de habitibus in voluptatibus corporeis.* Circa animi voluptates Liberalitas versatur, & Honorum cupiditas. Quarum illa habentem; hæc alios spectat.

90. *Liberalitas, est mediocritas in donatione & acceptione pecuniæ occupata.* 4. Nic. 1. 1. 1. 2. 4. magis tamen in donatione.

91. Pecunias autē intelligimus non solum numismata signata: sed omnia quorum æstimationem metitur numus, 4. Nic. 1. 1. 1. 5.

92. Liberalis igitur erit qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum usum pertinet, consecutus fuerit, 4. Nic. 1. 1. 1. 15. 16. Videtur autem pecuniarum usus esse sumtus & donatio: Acceptio verò & custodia, quærentis potius, quàm utentis.

93. Itaque hominis liberalis est, magis quibus largiendum est largiri, quàm à quibus accipiendum est accipere, 4. Nic. 1. 1. 1. 19. Beatius enim est & virtutis proprium magis, benè mereri, quàm beneficium accipere. *ibid. nu. 20.*

94. Pecunia si major fuerit, habitus qui circa illam occupatur, Magnificentia Aristoteli dicitur, quæ Liberalitatem magnitudine superat, 4. Nic. 4.

94. Verùm

94. Verum cum Liberalitatis non in multitudine eorū quæ dantur, sed in habitu ejus qui dat, sita vis sit; nihilq; prohibeat, quod minus liberalior sit qui pauciora dat, modò ex paucioribus det, 4. Nic. 4. n. 15. 17. Liberalitas & Magnificencia reipsa unus & idem videntur esse habitus; ratione tantum distingui.

95. Huc refer & Hospitalitatem, quæ est Liberalitas in hospitibus indigentibus, sive noti ii sint, sive ignoti, benignè non solum excipiendis, sed spontè invitâdis. Debemus enim non solum hospitaes esse, sed hospitalitatem persequi, Rom. 12.

96. Ejus duo videntur esse munera, hospitibus necessaria benignè suppeditare, & eosdem ab injuria defendere. Quorum prius ad Liberalitatem propriè: posterius ad justitiã aliquo modo referri posse videtur.

97. Hac de Liberalitate. Quæ circa voluptates honorum versatur virtus ἀνάριμος est. Unde fit ut duo extremi de ea tanquam loco deserto ambigant; & sæpè ambitiosum laudemus tanquam virilem, & honestatis studiosum; ἀφιλόπιμον vero tanquam modestum, 4. Nic. 10. n. 7. 8. 20.

98. Videtur autem si cum ambitione comparetur, honoris contemptio: si cum ἀφιλοπία, ambitio: sed cum utraq; ἀμφοτέρω παύσι, 4. Nic. 10. n. 17. 18. 19.

99. Itaq;

99. Itaq; definiri potest μεσότης ἕως πλεονεξίας, ἀνάγκη. 4. Nic. 10. n. 15. Vel Mediocritas, quæ honores debitos oblatos non recusat; negatos modestè flagitat.

100. Honores si majores fuerint, *Magnanimitas* appellatur. Quam etsi ratione à priori distinctam concedimus, tamen Magnanimitatem Aristotelis, qualem nimirum 4. Nic. 7. & 8. depingit, è virtutum familia, tanquã spuriam ejiciendam, & hæreditate Ethica multandam censemus: paucis ejus requisitis exceptis, quæ vel ad Fortitudinem, vel ad habitum modò descriptum, sunt referenda.

101. Porrò tam Liberalitati, quàm cupiditati honorum (sic enim mediocritatem quæ in iis versatur, cum proprium desit nomen, appellabimus) dispositiones singulæ tanquam fræna, sunt additæ; ne vel Liberalitatis fons exhauriatur; vel animus humanus honoris cupidissimus longiùs evagetur, Parsimonia scilicet, & Humilitas.

102. *Parsimonia*, est diligens rerum acquisitionum custodia in moderatione sumptuù non necessariorum sita.

103. *Humilitas*, est animi facilitas, qua quis submissè de seipso sentiens, aliis deceter verbis gestuq; se subjicit. Oriturq; potissimùm ex consideratione nostræ miserix, quam quia Philosophi ignorarunt, nobilissimam hanc
K virtutem

virtutem vel neglexerunt, vel etiam inter vitia retulerunt.

104. *Hac de simplicibus virtutibus. Compositæ sunt, quæ ex simplicium concursu & consensu quasi resultant, ut Justitia & Amicitia.*

105. *Justitia, est habitus animi compositus, quo ad res justas ultrò gerendas idonei reddimur. 5. Nic. 1. nu. 5. 6. 7. Oportet enim justum virum $\omega\epsilon\alpha\chi\eta\eta\omega\nu\ \epsilon\acute{\iota}\delta\iota\ \tau\acute{\omega}\nu\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\nu$: & quamvis impunitatem injustè agendi habeat, injustè tamen non agere. Plato 2. de Repub.*

106. *Justitia est universalis vel particularis. Universalis, quæ unicuique quod suum est tribuit, ex præscripto Legum. Lex autem in omnibus vitæ humanæ actionibus, quid sequendum sit, quid fugiendum, præcipit. 5. Nic. 3. nu. 3. id est, unicuique virtuti convenienter vivere jubet: & unumquodque vitium vetat. 5. Nic. 5. n. 13.*

107. *Itaque justitia universalis nihil aliud erit quàm perfecta virtus, ut etiam Plato definit 4. de Repub. hoc est, Perfectæ virtutis usus, ut Aristoteles explicat 5. Nic. cap. 3. n. 17. non erga se ipsum, sed ad alios & commune bonum relatus. Quo respectu observato, & cognitis reliquis virtutibus; ipsa quoque absque ulteriori explanatione facillè cognoscetur.*

108. *Justitia particularis est, quæ suum unicuique tribuit, æqualitate ita dictante: Estque*

paris

pars iustitiæ universalis. *5. Nic. cap. 4. n. 1. & 5. nu. 7. 8.*

109. Itaq; universalis & particularis iustitia conveniunt in communi genere, quod ad alterum referuntur: & propter hoc commune genus synonyma sunt. *5. Nic. 4. n. 20. 21.*

110. Differunt tamen, quod universalis iustitia & iniustitia circa simplices virtutum & vitiorum species versantur. Particularis verò circa conjunctas: quibus nimirum præter improbitatem adjuncta est *πλεονεξία* bonorum externorum quorumcunque, ut puta honorum, divitiarum, aut etiam si communi aliquo nomine comprehendi possunt, ut puta lucri vel damni. *5. Nic. 4.*

111. Dein Universalis præscriptum legum respicit, & commune bonum: Particularis verò æqualitatem aut inæqualitatem in lucro vel damno. *5. Nic. 2. nu. 5. 6. 7. 8. cap. 4. nu. 22. cap. 5. n. 5. 6. 7.*

112. Iustitia particularis Distributiva est vel Correctiva. *Distributiva*, quæ in omnium rerum inter cives dividendarum distributione versatur. *5. Nic. 5. nu. 17.* juxta proportionem Geometricam; ita ut personas personis, res rebus conferat. *6. Nic. cap. 6.*

113. Itaque si personæ æquales sint, æqualia habebunt: si inæquales, inæqualia. *5. Nic. 6. n. 10.* Secus, præ illa querelâq; existunt, cum aut

K 2 æqua-

æquales non æqualia; aut non-æquales æqualia consequuntur atque obtinent. *ibidem* nu. 19.

114. Æqualitas autem hæc & inæqualitas à Dignitate sumitur. Dignitatem autem non eandem omnes dicunt esse, sed pro diversis formis Reipub. administrandæ aliam atque aliam. Itaq; hæc justitiæ pars in singulis proportionem & comparationem convenientem prudenter observabit. *5. Nic. 6. nu. 20. 21. 22. 23. & 24.*

115. *Hæc de distributiva. Correctiva est, quæ in corrigendo lucro damnove contractuum, juxta proportionem Arithmeticam, occupatur. 5. Nic. 5. & 7.*

116. *Συναλλήγματα* autem, sive contractus, Aristoteles vocat quamcunque conversationem, quasi dicas, communitatem quandam agendi & patiendi; non tantum inter volentes, verum etiam inter nolentes, & in iis actionibus, quæ ex delicto à Jureconf. appellari consueverunt.

117. Erit itaque hæc altera justitiæ species ἢ ἐν τοῖς συναλλήμασι διορθωτικὴ; inæqualitatem ortam tollens; æqualitatem reducens.

118. Porro, ut Correctio legitima fiat; oportet, ut res quæ commutandæ sunt, inter se quodammodo comparari possint, & tales sint, quales sunt personæ inter se, quarum ea sunt

ea sunt opera. Nisi enim analogicè proponantur, & sint quodammodo æquales, nulla erit permutatio. Hoc autem præstat usus seu indigentia; quæ omnia continet. *5. Nic. 8. n. 25, 29. 31. 32.*

119. Nam si nulla re indigerent homines, aut si non æqualiter; nulla certè vel non eadem esset permutatio. Nunc verò egent. Itaque permutationem instituunt. Ex indigentia igitur æqualitas rerum est metienda. *5. Nic. 8. n. 33.*

120. Indigentia autem modi cum infiniti sint, nec facile per se intelligantur: Nummus inventus est, qui indigentia quantitatè metiretur, & per consequens etiam rerum commutandarum æqualità certis terminis circumscriberet; non quidem per se & sua natura, sed ex pacto & convento hominum. Atque ob hanc causam νόμισμα vocatur à Græcis νόμος ἢ νόμις, id est, à lege. *5. Nic. cap. 8. n. 34. 35,* quod nimirum lege sit introductus, & vel immutari, vel abrogari eadem possit.

121. Ex hac justitiæ doctrina Icti suos rivulos deduxerunt. Quibus pleniorem ejus considerationem relinquemus, ne eis εἰς εὐχὴν μεταβαίωμεν videamur.

122. Hactenus de justitia. Amicitia est virtus, aut res cum virtute conjuncta, ad vitam degendam maximè necessaria: qua duo vel plures

K 3   iisdem

isdem benevolentiae & humanitatis studiis sunt devincti. *8. Nic. cap. 1. & 2.*

123. Itaque Amicitiae prima quasi rudimenta Benevolentia ponit. Humanitas perficit.

124. *Benevolentia*, est primus veluti gradus amicitiae, quo aliis bene volumus. Unde & occulta esse potest. *Humanitas* vero est alter gradus, quo animi benevolentiam dictis & factis manifeste declaramus.

125. Hi duo gradus si in agente concurrant, & in patiente mutuum sortiantur, amicitia conficitur: quae vel virtus, vel res cum virtute conjuncta dici potest.

126. Amicitia est in aequalitate sive parilitate aut *ut epox. 8. Nic. 7. 8.* Quarum prior Socialis, altera Politica dici potest.

127. *Socialis*, est qua duo vel plures, aetate & moribus aequales se mutuo amore, ob boni alicujus opinionem prosequuntur.

128. Bonum autem seu amabile cum vel per se & sua natura tale sit: vel per accidens & ab eventu: fit, ut haec amicitia vel absoluta sit & perfecta: vel comparata & imperfecta. *8. Nic. 2. & 3. cap. & item cap. 4. n. 17.*

129. *Perfecta* est, qua viri boni, coetanei, studiis & moribus aequales, sibi invicem bona optant & faciunt, qua boni sunt. *8. Nic. 4. n. 12.*

130. Sunt autem boni, qua virtute sunt praediti. Itaque cum propter virtutem haec amicitio

incellit, o
proa etia
132. 2. 5
131. Imperf
nem prio
tum & per
utile & j
133. 4.
132. Vie
per utile
cundum
tatis, hi
seum n
juvenon
133. H
iniquar
ante ur
stunt an
rum ill
potest.
134.
ejusde
tur, ad
135.
turali
praeter
136. I
modo
ter con

tio

rio existat, constans est maximeq; stabilis, ac proin etiam optima & perfectissima. 8. Nic. 4. n. 3. 6. 7. 15.

131. Imperfecta amicitia est, quæ ad similitudinem prioris propter bonum non absolutum & per se, sed quod nobis videtur, ut puta utile & jucundum, suscipitur. 8. Nic. cap. 5. n. 2. 3. 4.

132. Videntur autem senes maxime propter utile amare: juvenes verò propter jucundum. Hi enim natura avidiores sunt utilitatis, hi verò voluptatis. 8. Nic. 3. n. 14. 15. 22. Et senum maxime proprium est *ὡς τὰ κέρδος*; juvenum, *ὡς τὰ πλάσθη*.

133. Hæc de amicitia Sociali in paritate. Inter inæquales & *ἐν ὑπεροχῇ* est Politica. Politicæ autē ut duæ sunt communitates, ita duæ existunt amicitia; Oeconomica & Civilis. Quarum illa Familiaritas; hæc Concordia dici potest.

134. Familiaritas, est amicitia, qua omnes ejusdem familiæ se mutuo amore prosequuntur, ad suæ societatis conservationem.

135. Hæc est naturalis, vel voluntaria. Naturalis, quam ipsa natura conciliat, sanguinis præsertim conjunctione.

136. Estq; vel absolutè talis, ut *συγγινῆ*; vel modo quodam, ut *γαμικῆ*. Quæ est mutua inter conjuges, maritum scilicet & uxorem,

amatio. Hæc enim etsi quodammodo confilio & voluntate suscipiatur, tamen natura illam maximè conciliat. *s. Nic. 14. n. 45.* & confirmat vinculo communium liberorum, *ibidem nu. 58.* qui ob id pignora (scilicet amoris) dicuntur.

137. *Συγγική*, est qua cognati se mutuo amant, qua cognati sunt. Etsi verò multiplex & multiformis videtur esse: tota tamen ex paterna & fraterna dependet. *s. Nic. cap. 14. nu. 6. 20.*

138. *Paterna*, est mutua parentum & filiorum dilectio. Parentes enim filios amant tanquam aliquid sui; & filii parentes, tanquam ab illis profecti. *s. Nic. 14. n. 7. 17. 18. 19.*

139. Etsi verò excellentior deberet esse filiorum amatio, si beneficia accepta consideres; tamen experientia dicitur, parentes frequentius amare liberos. Fortassis, quia tempore superior est ipsorum amor. *s. Nic. 14. nu. 24.* & generatum veluti pars est generantis; non contrà, *ibidem nu. 10.* Suum autem quisque amat.

140. *Fraterna* amicitia ex *παιτεικῆ* tanquam Principe deducitur: ut quemadmodum in *παιτεικῆ* *φιλία* filii amant parentes, & contrà, ita etiam sese mutuo fratres & reliqui cognati propter generis & societatis suæ auctores amant. *s. Nic. 14. n. 20. 21. 29. 30.*

141. Sunt

141. Sunt autem horū alii, ut propinqui-
res, vel minus propinqui, quod vel propius
vel longius abest eorū generis auctor & prin-
ceps: ita ferventiores & remissiores in amore.
8. Nic. 14. n. 31. 32.

142. Hac de naturali amicitia Oeconomica. Vo-
luntaria, est δεσποτική, quæ nimirum inter do-
minum & famulos intercedit. Hanc Aristote-
les in libris Oeconomicis & Politicis natu-
ralem esse multis rationibus probare conatur.

143. Verum cum ipsi servi ex pacto, non na-
tura, in potestate dominorum sint: nec natu-
rali aliqua *οὐκ ἐστὶν ἀδελφεία*, sed cōsuetudine & con-
victu concilietur iste amor, naturalis dici non
potest; nisi fortasse, atenus natura eum ap-
probat & præcipit. Sed hac ratione omnia ho-
nesta sunt naturalia.

144. Hucusq; de Familiaritate. Concordia, est a-
micitia inter Magistratus & Subditos, in uni-
versi electione Imperii, & obedientia sita. 9.
Nic. cap. 6. nu. 1. 2. 3. & sequentibus.

ΠΟΡΥΣΜΑΤΑ.

1. Cum virtus habitus sit animi; Animus
autem immortalis, ut Philosophus lib. 1. de ani-
mot. 149. & contextu 154. ac in primis Plato in Pha-
done ostendit; Beatitudo, quæ animi functio se-
cundum virtutem, vel virtutis præmium con-
stituitur, malè à Philosopho hujus vitæ termi-
nis est circumscripta.

K 5

2. Cate-

2. Cæterum cum in intellectu magna sit cæcitas; in voluntate verò propter perturbationum contrariam pugnam magna deformitas; ac proinde virtutes imperfectè à nobis cognoscantur, & apprehendantur; imperfectius multò exercentur: cōsequens est, alia via & vita ad Beatitudinem consequendum opus esse.

3. Hanc cum Sacra scientia, sive Theologia sola monstret; ejus tum dignitas, tum insignis utilitas ex cognitione & collatione doctrinæ Ethicæ, perspicitur.

ΠΡΟΣΘΗΜΑΤΑ.

1. Vera Philosophia ab Ecclesiæ doctrina differt dogmatibus non pugnantibus, sed tantum deficientibus.

2. Itaque si quæ in Philosophorum libris cum doctrina Ecclesiæ pugnantia occurrunt; ea vel philosophica non sunt, sed hominum mendacia: vel, vera quidem sunt, sed perperam accomodata.

3. Neque enim (ut quidam somniant) quicquam philosophicè verum esse dici potest, quod Theologicè falsum sit: & contra. Sed oportet πάν τὸ δὴνδὲς αὐτὸ εἶναι ὁμολοῦμεν εἶ) πάντα. ut inquit Aristoteles 1. Prior. 32. τῶ μὲν δὲ δὴνδὲι πάντα συνάδει τὰ ὑπάρχοντα. τῶ δὲ ψευδῶ τὰ κατὰ διαφωρεῖτ' δὴνδὲς. 1. Nic. 9. m. 3. ubi igitur

DUPLEX VERITAS?

PRO.

PROBLEMA.

Utrum filius quandoq; citra & contra parentum consensum, juris humani, aut quocunq; studio relicto, ad divinum sive Theologiam se conferre possit?

Resp. Affirmativè.

DISPUTATIO XX.

DE LEGE NATURÆ CONFORMATA Methodo, quam vocant, definitiva, hoc est, resolutione Definitionis legis Naturæ.

SAPIENTER monet Divus Hieronymus: Discamus in terris quorum scientia nobiscum perseveret in cælo.

2. Ex eo rerum genere est lex naturæ.
3. De ea igitur συγγόμεως disserere placet.
4. Lex naturæ est notitia certa principiorum practicorum & conclusionum inde extractarum, divinitus nobis insita, ut monstret discrimen honestorum & turpium, & sit vitæ rectorix.
5. Quod ad definitionem attinet, dicitur lex seu jus naturæ, quod humanis mentibus naturaliter insit. Aliàs appellatur jus gentiù, quia omnibus hominibus latè per orbem sparsis est eadem. Aliàs jus divinum, eò quòd Deus hujus legis sit efficiens, & jus æternum, quòd ejus norma sit còstans & perpetua. Aristoteles vocat nunc *δίκην ἐμφύσην*, interdum *λόγον*.

λόγον, interdum νόον, quòd fit ratio ac mens sapientis, hoc est, radius quidam divinæ justitiæ in mente lucens.

6. Dicitur Notitia certa, quia normæ legis naturæ, neq; sunt opiniones ambiguæ, neq; sententiæ ἀκατάληπτοι, sed sunt immotæ rerum expetendarum & fugiendarum κατὰλήψεις, id est, perceptiones, quas firma assensione amplecti oportet.

7. Principia practica seu actiones sunt, ex quibus ratio normæ & actionum secundum virtutem petitur,

8. Suntque duplicia, videlicet incomplexa & complexa, seu simplices notiones & compositæ,

9. Simples, ut bonum, honestum, justum, utile, expetendum, fugiendum malum, turpe.

10. Compositæ, ut justa sunt expetenda, injusta sunt fugienda, honesta amanda. Hujusmodi ἀξιώματα sunt syllogismorum practico-
rum prima λήματα & materies,

11. Interdum tamen à doctis generalius definitur lex naturæ, ut sit notitia certa principiorum & contemplationis & actionis.

12. Principia θεωρητικά seu contemplationis sunt ex quibus rerum scientia manat.

13. Hæc item sunt incomplexa & notiones simplices: ut unum, verum, ens, affirmatio, negatio, causa, effectus, totum, pars.

14. Vel complexa seu notiones compositæ: ut esse aliquid, aliquid non esse: hoc esse: aliud esse. Quodlibet aut est, aut non est. Nihil fit sine causa. Totum quodlibet est majus qualibet sua parte.

15. Principiorum certitudo cernitur primum ex efficiente, seu ex eo quod eorum notitia est lumen divinitus nobis impressum.

16. Secundò ex contradicentium collatione: si falsa est hæc, honestum non est expetendum: vera erit ejus contradicens: honesta sunt expetenda.

17. Tertio ex effectuum contrariorum collatione: honesta & justa naturam conservant: contraria eam destruunt. Honesti igitur secundum naturam sunt, inhonesti vero contra naturam. Ut igitur illa natura duce sunt expetenda, ita hæc ejusdem ductu sunt repudianda.

18. Practicarum conclusionum è principiis ductarum exemplum est hoc: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Manlius non vult uxorem pluribus nubere viris. Ergo Manlius quoq; una contentus erit uxore. Hic major est principium, quod dici potest jus rationis: conclusio inde deducta, jus ratiocinationis.

19. Porro natura legem à Deo mentibus hominum esse insculptam ostendit omnium sanorum hominum conscientia, quæ testis & iudex est omnium factorum.

20. Ad

20. Ad extremum, notitia hæc de qua agimus, est primùm de agnitione Dei & obedientia legi debita, postea de moribus civilibus, qui referendi sunt ad hos fines, ut Deus celebretur, & natura hominum conservetur.

21. Ex naturali igitur hac notitia oritur philosophia Ethica, quæ est explicatio legis naturæ, ad benè beateq; vivendum.

DISPUTATIO XXI.
SYNTAGMA SVCCINCTVM
Thesium de Virtutibus, quæ ad habentem referuntur.

VIRTUTUM moralium aliæ in perturbationibus versantur, aliæ in actionibus.

2. Perturbatio vel est prima, vel non prima: prima est vehementior: non prima, sed atior.

3. Prima est duplex, voluptas & dolor: hunc fortitudo; illam temperantia spectat.

4. Primùm de fortitudine agemus, quæ ut virtutum omnium est præstantissima, ita & difficillima.

Li. 3. Eth. c. 6. 5. Est autem fortitudo (eâq; vera) Græcis ἀνδρεία dicta, virtus potissimùm in doloribus, qui ex terrore mortis bellicæ percipiuntur, occupata.

6. Neq; enim vir fortis habendus est is, qui se in ferenda paupertate, morbo, solitudine,

et, itaq; fin
que omnia
tam præfite
dam sermon
7. Neq; in
nitur, quod
in mari nau
ciatur. In o
quod in be
to pericul
modi mor
8. Tum
ritum exc
sed evita
sultinere
tas infer
sed ignavi
9. Extr
cia, quæ m
dem dese
10. Au
magis, qu
præfidim
11. Ign
pellata, e
rurus que
12. For
fortitudi
species, q

ne, vltaq; sine amicis, & aliquo ejus generis, (quæ omnia pertimescēda sunt,) imperterritum præstiterit: quanquã hanc quoq; ex quadam sermonis translatione fortem dicimus.

7. Neq; in eo mortis genere fortitudo cernitur, quod coacti perferimus, ut si quis vel in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quõnam igitur? an in pulcerrimo, quod in bello oppetitur, cum maximum in eo periculum adeatur, ita ut forti potiùs ejusmodi mors, quàm fuga sit eligenda?

8. Tum illos quoq; è numero virorum fortium excludimus, qui non honestatis causa, sed evitandi mali gratiã, quod magno animo sustinere nequeunt, sibi ipsis manus violentas inferunt: quoniam hoc non est viri fortis, sed ignavi potiùs.

Cap. 7.

9. Extrema vitiosa fortitudinis sunt audacia, quæ modum superat, & ignavia, quæ eundem deserit.

10. Audacia, Græcis *δύσπρος* est vitium, quo magis, quàm par est, in rebus formidolosis præfidimus.

11. Ignavia, five timiditas, Græcis, *φύλαξις* appellata, est vitium, quo quis omni spe destitutus quodvis horribile pertimescit.

12. Fortitudo fucata est, quæ fictè veram fortitudinem imitatur. Ejus numerantur 5. species, quas *διχοτόμους* sic explicamus.

Cap. 8.

13. Non

13. Non vera fortitudo est vel rationis particeps, vel rationis expertus. Rationis particeps est, cum consideratè veram fortitudinem æmulamur.

14. Illa est vel libera, vel servilis. Libera est, cum quis liberè & ingenuè periculosa subit.

15. Estq; duplex, civilis, & militaris. Civilis, seu politica est, cum cives pœnis, atque ignominii impulsis, vel spe præmiorum incitati pericula adire coguntur: atq; hæc quidem à vera ac genuina illa fortitudine non multum dissidere videtur.

16. Militaris est, cum nimia confidentia victoriæ, & inani militaris rei scientia pugnatur.

17. Servilis est eorum, qui metu, vel spe lucri adducti, fortes esse coguntur.

18. Sequitur jam fortitudo rationis expertus. Fortitudo rationis expertus est, cum inconsideratè in pericula ruimus.

19. Hujus duo sunt genera: naturale, & fortuitum. Naturale est illorum, qui ira, vel cupiditate concitati, tanquam beluæ in eos irruunt, qui vulnerarunt.

20. Nam nec hi viri fortis munere funguntur. Quamprimùm enim se spe sua decidisse sentiunt, de fuga sibi consulunt, quod in virum fortem minimè cadere debet.

21. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terroribus sese impavidum, minimèq;

meq; perturbatū præbere, quàm in prævisis.

22. Fortuitum fortitudinis adulterinæ genus est eorum, qui ignoratione quadam in discrimina sese præcipitant: quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios, quos Sicyonios putabant, inciderunt.

23. Præstat tamen civilis fortitudo militari. Nam milites, cum copiis, apparatusq; bellico inferiores se esse vident, terga vertunt, mortem pejus turpitudine reformidantes: ac civiles copiarum honoris studio, probriq; fuga pugnantem occidunt.

24. Verumenimvero ne falsa illa fortitudine egregiam illam doctrinam veræ fortitudinis terminemus, ad veram illam redeamus. Fortitudinis veræ finis, ut & omnium reliquarum virtutum, dulcis, minimeque molestus est.

25. Non enim graves, atq; molestæ actiones gravem continuam, ac molestam efficiunt fortitudinem.

26. An non pugilibus ictus, & verbera, omnino deniq; labor molestus est? finis tamen, cuius causa in arenam descenderunt, gratus est, ut corona, & honores.

27. Fortitudo explicata est, sequitur Temperantia. Temperantia, Græcè σωφροσύνη, est virtus, quæ tactus & gustatus voluptates moderatur.

L

28. Tactus

Cap. 3.

Cap. 12.

181 DISPUTATIONES

28. Tactus voluptatem efficit vel in cibis, vel in rebus Veneris.

29. Cibi aut sunt esculenta, aut poculenta.

30. Non enim qui iis rebus gaudent, quæ aspectu, auditu, odoratuq; sentiuntur, ut picturis, cantilenis, unguentis, propriè temperantes, intemperantesve nominandi sunt.

Cap. II. 31. Cæterùm cupiditatum aliæ communes sunt, & insitæ, aliæ propriæ, & adventitiæ. Communes dicuntur, quæ omnibus hominibus à natura insitæ sunt, vel propter conservationem individui, ut cupiditas alimenti sicci pariter, ac humidi: vel propter conservationem speciei humanæ, ut appetitio Veneris.

32. Propriæ sunt, cùm alii alia alimenta, alii aliam Venerem expetunt.

33. Extrema vitiosa sunt, intemperantia, & stupor, sive stupiditas. Intemperantia, Græcè *ἀκολασία*, est vitium, quo voluptates, tactus, & gustatus, sive cupiditates illicitas sectamur.

34. Qui modum excedunt in communibus cupiditatibus alimenti, & rei Veneris, Græco vocabulo appellantur *γαστριμύχοι*, id est, ventri ad insaniam usq; indulgentes.

35. Stupor est vitium, quo nimis superstitiosè licitas voluptates, tactus, & gustatus sumus.

36. In excessu gravius, & frequentius: in defectu levius ac rarius offendimus.

37. Hinc

37. Hinc oritur quaestio: Cum voluptati opponatur dolor, ideoque temperantia ut in voluptatibus, sic etiam in doloribus verti videatur: an non idem erit objectum fortitudinis, & temperantiae? Respondeo, fortem & temperantem in doloribus versari, sed diversa ratione. Nam vir fortis circa res praesentes, quae dolorem afferunt: temperans circa res absentes, quae voluptatem ingerunt, & ille perse, hic vero per accidens circa dolores occupatur.

38. Ex modo dictis tandem hoc est confessarium: intemperantiam turpius vitium esse timiditate. Videtur enim magis sponte, ac voluntate suscipi. Cap. II.

39. Et haec de virtutibus, quae mediocritatem adhibent, in perturbationibus, & affectionibus primis & vehementioribus, dicta sufficiant: reliquum est, ut & de iis differamus, quae in perturbationibus non primis, si-ve sedatioribus consistunt.

40. Sunt autem ejusmodi perturbationes, quod ad nostrum propositum attinet, potissimum duae: honoris appetitio, & ira.

41. Honor, qui appetitur, vel magnus est, vel mediocris. In magno magnitudo animi in mediocri modestia elucet.

42. Magnitudo animi duobus modis accipitur: vel generatim, & sic etiam in objectis Lib. 4. c. 3.
reliqua-

reliquarum virtutum versatur: vel spectatim;
& sic propriè consistit in honoribus magnis.

43. Magnitudo igitur animi, Græcis *μεγαλοψυχία*, propriè intellecta, est virtus, qua præditi honorè magnum attemperare possumus.

44. Attemperat autem honorè is, qui magna se mèreri existimat, idque pro eo, ac meretur.

45. Honore digni revera censentur illi, qui virtute, non qui bonis fortunæ, ut divitiis, genere, excellunt.

46. Officia viri magnanimi sunt aut interna, aut externa. Interna sunt decore honores appetere, egregiè in illis delatis se gerere, auram popularem non aucupari, res suas non jactare, rebus secundis non efferri, adversis non deprimi, non recordari injurias, assentatorum lenociniis non capi, solum veritatem in omnibus actionibus spectare.

47. Externa sunt, ut sit in magnanimi viri incessu quædam majestas, in voce gravitas, in oratione firmitas, & constantia.

48. Extrema vitia sunt, elatio animi, & abjectio mentis, quæ vulgò pusillanimitas dicitur. Elatio animi, sive superbia, Græcè *καυχήσις*, est vitium, quo quis quasi dignus sit, res honoratas sibi falsò tribuit.

49. Abjectio mentis, Græcè *μικροψυχία*, id est, angustus parvusque animus, est vitium, quo

quis affectus eo honore, quo dignus est, se indignum esse arbitratur.

50. Modestia est virtus in mediocribus honoribus occupata. Cap. 6

51. Ejus extrema vitia sunt ambitio, & honoris contemptio. Ambitio, Græcè φιλοπυμία, est vitium, quo quis inconcinne mediocres honores appetit.

52. Honores enim appetere licet, modò prioris status nostri habeatur ratio, & Reip. solius causa fiat petitio.

53. Contemptio honoris, Græcè ἀφιλοπυμία, est vitium, cum nullo honoris mediocris studio ducimur.

54. Succedit mansuetudo, quæ ad iram refertur. Mansuetudo, Græcis πραότης, est virtus, quæ in ira frænanda dominatur. Cap. 7

55. Natura hominis mansueti, & lenis in 4. consistit. Primò à perturbationibus iræ & odii se trahi non patitur: deinde ad ulciscendum non est propensus: tum raro, nec nisi ob justas causas irascitur: ultimò nemini injuriam infert.

56. Nîmîum iracundia, parum lenitudo dicitur. Iracundia, Græcè ἐρηλιότης, est vitium, cum ob injustas causas irascimur.

57. Eaq; est vel amaritudo, vel sævitia. Amaritudo est iracundia cum spe placationis conjuncta.

58. Et est duplex: excandescencia & acerbitas. Excandescencia est eorum, qui celeriter irascuntur, & vehementius, quam oportet, sed irascendi finem citò faciunt: Græcè ἀκρόζυλοι à summa bilis concitatione sunt appellati, & hæc etiam propriè iracundia dicitur.

59. Acerbitas est eorum, qui propemodum sunt implacabiles, & diu iram continent: Græcis πικρόζυλοι dicuntur.

60. Sævitia est eorum, qui nunquam placantur, nisi injuriam ulti sint: χαλιπτοι Græcis vocantur.

61. Mansuetudini autem magis opponitur iracundia, quam lentitudo.

62. Lentitudo autem Græcè ἀργησία, est vitium, cum vel ob justas causas non irascimur: quare & stolidus omnisq; sensus expers esse videtur, qui ejusmodi vitio laborat.

63. Hactenus de virtutibus differuimus, quæ affectiones frænant: sequuntur jam virtutes, quæ in actionibus cernuntur.

64. Actiones vel sunt decentes & decoræ, vel sunt necessaria.

65. Decentes & decoræ actiones sunt, quæ honestè, non tamen necessariò desiderantur. Earq; versantur vel in danda pecunia, vel in sermone.

66. Pecunia vel est mediocris, vel magna. Ad pecuniam mediocrem liberalitas: magna

gnam verò magnificentia respectum habet.

67. Liberalitas igitur, Græcè ἐλευθεριότης, est Cap. 2
virtus, magis in pecuniis mediocribus dan-
dis, quàm accipiendis occupata.

68. Pecunias autem appellamus eas res om-
nes, quarum æstimationem metitur num-
mus.

69. Officia liberalis recensentur ab Aristo-
tele partim communia, partim propria. Com-
munia sunt, ut dare & accipere.

70. Propria verò, ut rarè accipere, multos
sibi beneficiis devinctos habere, prudenter
& circumspèctè rem familiarem administra-
re, omnes divitias contemnere, nisi ad bene-
ficientiam exercendam, plura dare, ac minora
sibi reservare, eaq; omnia pro facultatibus.

71. Non enim in multitudine rerum, quæ
donantur, sed donantis habitu liberalitatis
vis sita est.

72. Extrema vitia sunt, profusio seu luxu-
ria, & illiberalitas. Profusio, Græcè ἀσώτεια,
est vitium, cùm pecuniam inhonestè profun-
dimus.

73. Prodigorum duo sunt genera: unum
eorum, qui in dando modū exuperant: in ac-
cipiendo verò deserunt: alterum eorum, qui
præter hæc alia vitia habent conjuncta, ut bo-
nis suis dilapidatis, quacumq; ratione per fas
& nefas, ut ajunt, rem faciant, scortentur, hel-

luerent, &c. hi improprie, illi proprie prodigiorum nomen sortiti sunt.

74. Illiberalitas, Græcè ἀνελδοσεία, est vitium, cum nimio pecuniarū studio tenemur.

75. Illiberalitas aut est perfecta, aut imperfecta. Illiberalitas perfecta est, quæ & in donationis defectione, & acceptionis exuperantia simul consistit.

76. Illiberalitas imperfecta sive sejuncta est, cui alterutra harum duntaxat competit.

77. Estq; duplex: quædam enim est eorum, qui solum dant infra modum: in eos quadrat tales appellationes, verbi gratiâ: parci, sordidi, tenaces.

78. Quædam est eorum, qui in accipiendo sunt nimii, & sine religione, nulloque discrimine undiq; corradunt, ut sunt lenones, fœneratores, aleatores, grassatores, latrones, & quicumq; sunt ἀνεκδοσίτοις, id est, turpitero dediti.

79. Liberalitati magis adversatur illiberalitas sive avaritia, quàm profusio.

80. Avarus siquidem prodigo est deterior: cum prodigus largiendo proficit multis, avarus nemini.

Cap. 2. 81. Magnificètia, quam μεγαλοπρέπεια Græci dicunt, est virtus in amplis, & honorificis sumptibus mediocritatem quærens.

82. Magnifici officia sunt, magnos sumptus concin-

concinne facere, ut fiat & sumptus opere, & opus sumptu dignum: subtilius rationes non subducere, & omnia ad calculum revocare, sed magis spectare, quomodo opus quàm pulcherrimum, & maximè decorum efficiatur.

83. Magnificus igitur pauper esse non potest.

84. Porro magnifici sumptus aut publici sunt, ut in templis, monumentisq; extruendis: aut privati, ut in nuptiis, hospitiū susceptionibus, & aliis.

85. Notetur, in hac virtute præcipuè personæ rationem habendam esse.

86. Non enim cuiuslibet ejusmodi sumptus convenient: sed viris claris, vel genere, vel virtute, qui opes magnas vel hereditario jure possident, vel eas virtute sua compararunt.

87. Opposita vitia sunt, elegantix incitia, sive immanis profusio, & indecora parsimonia. Elegantix incitia, Græcè dicitur ἀντεργαλία ἢ βαρυνία, est vitium operariæ cupidam in sumptu faciendo insolentix: sic Cleopatra Antonio totam Ægyptum uno haustu propinasse scribitur.

88. Indecora parsimonia, Græcè μικροπνευμονία, est, cum quis sumptus magnos, ubi decet, aut omninò non facit, aut procrastinans & cunctabundus facit: sic Midas inhiavit pecuniz, ut inedia confectus perierit.

L 5

89. Atq;

89. Atque hæc duo extrema quamvis vitia sint, in reprehensionem tamen non incurunt, id est, nullam turpitudinis, seu dedecoris notam incurrunt, ut rectè id interpretatur Lambinus.

90. Jam de virtutibus, quæ in sermone vertuntur, agamus.

91. Sermo aut debet esse verus, aut iucundus. In vero sermone sita est veracitas.

Cap. 7.

92. Veracitas, Græcè ἀληθεια, est virtus, qua quis verum sive affirmando sive negando, omni remota simulatione, & dissimulatione, constanter dicit.

93. Hæc virtus rara est: (unde sunt veteres illi rhythmi:

Multis annis iam transactis,

Nulla fides est in pactis,

Mel in ore, verba lactis,

Fel in corde, fraus in factis.)

94. Veritatem autem non eam intelligimus, quam contractus & pactioes sibi vendicant: sed eam, quam quis iis in rebus, in quibus nihil refert, utrum sit ejusmodi, necne, colit, tum in oratione, tum in vita, eo ipso quod tali animi habitu sit ornatus.

95. Excessus arrogancia: defectus dissimulatio vocatur. Arrogancia, Græcè ἀλαζονεια, est vitium, quo quis res magnas sibi sumit, cum non insint.

96. Dissi-

96. Dissimulatio, Græcè *εἰρωνεία*, est vitium, cum quis ea, quæ habet, vel omninò negat inesse, vel attenuat.

97. Dissimulatores duo sunt genera: alterum eorum, qui omnia gloriosa de se negant: alterum eorum, qui res parvas, & in promptu positas dissimulant: qui *βαυροπράγες* à Græcis appellantur, quos gloriosos veteratores nominemus licet, in quo genere sæpè arrogantia apparet.

98. Nā ejusmodi dissimulatio ratione materiæ semper est defectio: ratione verò personæ est fraudulenta intentio, seu arrogantia.

99. Cæterùm horum unumquodque potest fieri vel alicujus, vel nullius gratia, id est, non ob ulteriorem finem. Qui nullius gratia id, de quo diximus, faciunt, propriè sunt, aut veraces, aut arrogantes, aut dissimulatores.

100. Qui verò aliqua causa externa permoti, ut gloriæ aut lucri cupiditate, id agunt, magis id videntur facere ob causam illam, quam habitum vel mentiendi, vel vera dicendi.

101. Quæritur an mentiri liceat. Respondetur licere, sed cum distinctione.

102. Nam in mendaci intentio mentis vel damnum alterius machinatur, & sic non licet: vel usum vitæ spectat, & sic adhibitis quibusdam cautelis licet.

Cap. 6.

103. Sermo iucundus aut est amicus, aut urbanus: hic in ludis & joco: ille in congregationibus adhibetur: in illo affabilitas: in hoc comitas conspicitur. Affabilitas, Græcè φιλιὰ, est virtus, qua vir bonus ea omnia quæ probanda, & ut probanda sunt, probabit, offendet, & contrariis.

104. Quanquam enim viri humani maxime proprium videtur, ne quempiam offendat, aut ut delectet potius: eos tamen, quos delectare erit ipsi inhonestum, aut damnosum, improbat.

105. Hæc virtus ad amicitia similitudinem proximè videtur accedere: eo tamen differt ab amicitia, quod animi motum, amorisq; affectum in eos, quibuscum versamur, non habet.

106. Excessum assentationem, defectum contentionem nuncupant. Assentatio, Græcè χαλαρεία, est vitium, quo quis laudat omnia, nullaq; in re adversatur.

107. Estq; vel assentatio speciatim sic dicta, vel adulatio. Assentatio nominatim sic appellata est assentatio, cum quis sola delectandi causa probat omnia.

108. Adulatio est assentatio, cum quis neminem offendit, ut aliquam inde utilitatem capiat: quæ vel in pecunia, vel in iis rebus, quæ pecunia æstimantur, posita est.

109. Con:

169. Contentio, Græcè δυσκολία, est vitium, cum quis omnibus offenditur: hinc morosi, & in contentionibus pugnaces dicuntur, qui omni in re aduersantur.

170. Hæc de affabilitate. Comitas, Græcè *ὑπερηλία*, est virtus, qua decorum in jocis & ludis observamus.

171. Qui in jucundioribus amicorum con-
gressionibus civiliter & concinnè joculari, & jocantes rursus civiliter audire, & excipere possunt, in se dicta vel comiter eludendo, vel etiam falsè retorquendo, hi comes seu faceti censentur.

172. Extrema vitia sunt Scurrilitas, & rusticitas. Scurrilitas, Græcè βωμολοχία, est vitium, quo homines risu movendo ultra modum prodeunt: qui illa ridiculorum incredibili cupiditate afficiuntur, scurræ dicuntur, & videntur esse odiosi homines, ac penè dicam intolerabiles.

173. Rusticitas, Græcè ἀγροικία, est vitium, quo quis infectus ab omni festiuitate sic abhorret, ut nulla ludorum vel jocularum suauitate deliniri possit.

174. Per ludum autem & jocum intelligimus omnes actiones delectabiles, ut in stadio contendere, hymnos, & Psalmos in triumpho canere, citharis, psalteriis, aliisq; id genus rebus animos reficere.

175. Cans

115. Cantus itaq; *ἁγῶν* seu Veneros, jactus alearum, & omnes alios illiberales ludos, & obscenos jocos ex numero rerum delectabilium removemus.

116. De cantu Veneris, & jactu alearum prodidit memoriae Plato, iis neminem rectè posse uti.

117. Comœdias ac tragœdias, quæ sunt ludii scenici, agere licitum est.

118. Memoriam enim antiquorum temporum repræsentant: multiplicem rerum scientiam comprehendunt: magna experientia nos exornant: vim vocis, gestus & affectus probè depingunt.

119. Non enim absolutè contra omnes antiquitas disputavit ludos scenicos, sed contra illos demum, qui in honorem Idolorum celebrati fuerunt. Alii dicunt patres non usum, sed ludorum abusum oppugnasse.

120. Expositis modò virtutibus vicina videtur verecundia: sed propriè virtus non est. Est enim affectus, quo percussu timemus notam infamiae, & dedecoris.

121. Hactenus de actionibus decentibus: necessariae reliquæ sunt: quæ omninò ad humanam societatem tuendam requiruntur, in quibus justitia elaborat. In ejus latè patente æquore aliis currere fas esto.

Hic nostram teneat anchora iactatam.

DISP.

DISPUTATIO XXII.

DE JUSTITIA.

UNICUM præceptum humanæ societatis videtur esse hoc: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Quod in omnes usus se extendens, vel ab iplo Christo nobis confirmatum & commendatum est.

2. Aureum autem illud præceptum ad *justitiam* pertinet: in cujus quidem unius pectore omnes reliquæ virtutes, tam moris quàm mentis, non aliter quàm sydera in cælo lucent. Quare de ea diatriba nostra esto.

3. *Justitiæ* acceptiones ab Aristotele in ethi-
cis lib. 5. cap. 1. duæ insinuantur: altera *commu-
nis & absoluta*: altera *particularis & comparata*.

4. *Justitia κατὰ τὸν νόμον* seu communis, est virtus quæ ex præscripto legum omnia facit.

5. Et hæc virtus non est distincta à cæteris virtutibus: sed est omnis virtus; de qua etiam vulgò dicitur ex Theognide, *Justitia in sese vir-
tutes continet omnes*.

6. *Justitia κατὰ μέτρον*, id est, particularis, est *Justitia æqualitate analogica suum cuiq; tri-
buens*.

7. Hoc modo accepta *Justitia*, est virtus di-
stincta à cæteris: habet enim propriam ma-
teriam in qua versatur, & vitia utrinq; repu-
gnantia, quibus opponitur.

8. *Materia*

8. Materia est res civilis alteri ab altero debita: vitium oppositum est *Injustitia*, tum ejus quod est nimium, tum ejus quod est patum.

9. Inter quæ medium est $\tau\delta\ \tau\omicron\omicron\upsilon$, id est, æqualitas.

10. Cujus forma est ipsa *Analogia* seu proportio; eaq; *Arithmetica* & *Geometrica*.

11. *Arithmetica* proportio est æqualitas differentiarum, hoc est, in qua idem est utrobique; excessus: sed diversa ratio, ut 12. ad 8: sic 6. ad 2.

12. *Geometrica* proportio est rationum æqualitas, hoc est, in qua eadem est utrobique; ratio, excessus verò diversi, ut 6. ad 12: sic se habent 4. ad 8.

13. Utraq; verò cum sit duplex, *Continua* & *Disjuncta*, hęc *Disjunctam* ponimus.

14. Cumq; ea in quatuor ad minimum terminis consistat, iisq; bis binis homogeneis: hæc etiam virtus duas res, quæ dantur, duasq; personas quibus dantur, considerat.

15. Ex hac igitur duplicis *Analogiæ* forma, ut & subjecto, *Justitia particularis* dividitur in *Commutantem* & *Distributivam*.

16. *Justitia commutans*, est virtus quæ in commutatione rerum servat æqualitatem, proportionem *Arithmetica*.

17. Estq; medium *Quiliter* & *æquitas*.

18. Quæ appellationes sumptæ sunt à contrariis.

tractibus (ἢ ὅτι ἐν τοῖς συναιδέμασι) voluntariis.

19. Contractuum enim alii sunt voluntarii, ut venditio, Emptio Mutuum, Sponsio, Locatum, Depositem, Conductum.

20. Alii sunt non voluntarii, & sunt aut clandestini, ut sunt Furta, adulterii, Veneficii, Lenocinii, servorum sollicitationis, cædis dolo factæ, falsi testimonii.

21. Aut violenti, ut sunt vinculorum, mortis, rapinæ, membrorum debilitationis, convitii, contumeliæ.

22. Justitia Distribuens, est virtus quæ de publicis communibusq; bonis secundum proportionem Geometricam, suum cuiq; tribuit.

23. Hunc siquidem reipublicæ statum Plato dixit esse optimum, qui sic constitutus Geometrica proportione, quæ personarum gradus κατ' ἀξίαν constituat.

24. Sicut Correctiva æquale exigit ἀειθροπέρας, ut in damnis fiat rerum æstimatio & compensatio.

25. Unde Judex, qui illam inæqualitatem ad æqualitatem reducere per damnum, detrahendo alteri lucrum, conatur, Græcis δίκαστής, quasi δίκαστής dicitur, & δίκαιον ὄν δίκαιον ἔστι.

26. Quare τὸ ἀντιπεπρωδός, de quo est illud vetus: Εἷος πᾶσι τὰ κ' ἐρεξέδην τ' ἰδία ἴσοιτος, non simpliciter justum est.

M

27. Neq;

27. Neque enim cum magistratus aliquem pulsaverit, is vicissim est pulsandus: ac qui magistratum pulsaverit; non solum pulsandus, sed & supplicio est afficiendus. Neque semper fieri potest commutatio rerum duarum simpliciter equalium, aut eadem reddi pro iisdem possunt.

28. Sed fit secundum proportionem: si videlicet mediis transversis lineis termini, quorum proportio esse eadem debet, conjungantur, ut:

Architectus $\times$ Calceus
Domus Sutor.

29. Ea igitur quae permutanda sunt, cum oporteat inter se quodammodo comparari: Comparatio autem fieri non possit, nisi ad aliquod tertium, oportet hoc esse tale, ut ceteras res omnes metiarur.

30. Quale est Indigentia & Nummus.

31. Et illa quidem per se: nam si nulla ree gerent homines, aut si non similiter; nulla, vel non eadem esset permutatio.

32. Indigentia igitur vel major vel minor pro maiore minoreve copia gradus precii constituit, & res ad aequalitatem redigit.

33. Per accidens, Nummus ipse: nam cum Indigentiae modi sint infiniti, nec facile per se intelligantur; Nummus inventus est, qui indigentiae quantitate metiretur, & per consequentem

sequens commutandarum rerum æqualitatem certis terminis circumscriberet.

34. Est igitur Nummus tanquam vicarius indigentia; non quidem ex sua natura, sed κατὰ συνθήκην, id est, ex pacto & conventionione hominum.

35. Ue sic mensura omnium rerum: quia res omnes æstimatione æquales reddit, quæ commensuratas.

DISPUTATIO XXIII.

DE JURE SCRIPTO ET
aquitate.

Sicut è lapidum collisione ignis, sic ex disputationibus elicitur veritas.

2. Itaq; de sequentibus διαλέξασθαι nobis fas est.

3. Æquum & bonum, seu æquum bonū, seu δίκαιον, seu εὐταξία & jus scriptū, an idem sint, in scholis Philosophorum vuliter quaeritur.

4. Utile est quoq; de hoc ἐν κοινῷ ζητεῖν: An jus scripti potior quàm æquitatis ratio habenda sit?

5. Respondemus de primo: Genere æquitatem & jus scriptum convenire: utrumque enim & jus & bonum est.

6. Specie verò diferte, quòd æquitas legum generalium rigorem, in quibusdam factorum speciebus corrigit & temperat.

M 2

7. Neq;

7. Neq; verò hoc ita accipiendum, quòd
 ἡ ἐπιμέλειον δίχουον, scriptũ jus adeò iniqua con-
 tineat, ut correctione indigeat.

8. Hoc enim cùm *καθόλου* (universaliter) lo-
 quatur, & actiones nostræ sint ferè infinitæ,
 ut singulæ eo comprehendi nequeant: inde
 adeò fit, ut si singularibus quibusdam actio-
 num generibus (vulgò casus vocant) accom-
 modetur, de quibus ipsum locutum non est,
 nimis rigidum videatur, & iniqua pronun-
 ciare, ideoq; de eo quod fit *ὅπῃ τὸ πᾶν* loqui,
 id est, plerunq; seu ut plurimum, intelligen-
 dum sit.

9. Cùm igitur factum aliquod se obtule-
 rit, de quo lex præcipuè non loquitur, vel
 quod non complectitur: *ἐπιείκεια*, æstimas
 tum illius facti *περιστασι* (circumstantiis) cum
νομοθέτου (legislatoris) mente & consilio, quo
 legem tulit, congruenter applicat legem ad
 factum, vel defectum istum ita supplet, ac de
 præsentis facti genere ita pronunciat, ut si ipse
νομοθέτης adesset, de eo non aliter pronuncia-
 ret, imò de quo tulisset legem, si tale quide-
 venturum antè vidisset.

10. Hinc *ἐπιείκεια* dicitur esse emendatio
 vel mitigatio quædam legis, qua parte ipsa
 deficit, propterea quòd generaliter loquitur.
 Verba Aristotelis sunt: *ἐπιείκεια ὅτι ἐπανόρθωσις
 τῶν νόμων, ἢ ἑλλείπειν τὰ καθόλου* lib. 3. Ethic. cap. 1.
 Et

Et *Ἐγγραμμένον λόγον ἔλλειμμα* sive supplementum, i. Rhetor.

11. Et *ἑπιεικής* dicitur etiam ille, qui ad huiusmodi legum mitigationem est propensus, nec durior juris Interpres.

12. Ex his patet, *ἑπιεικίαν* spectare πῶς διανοίαν, id est, voluntatem & mentem legis, non τὸ ἀκριβοδίκεμον & τὸ ρητὸν seu rigorem verborum, ut sonant.

13. De altero respondemus: in juris & equitatis contentione huius priorem rationem habendam.

14. Vir enim æquus bonus, qui de jure suo cedit, melior judicatur eo, qui jus suum urget inhumaniter.

15. Huc accedit quòd homines sumus, & quidem politicæ societatis amatores: leges igitur humaniter & *ἑπιεικῶς* accipiamus.

16. Ac quidem *ἑπιεικίαν* approbant regulæ Jurisconsultorum auctoritates.

1. Tam ex lege est quòd venit ex mente ejus, quàm quòd ex verbis, l. nominis 6. l. contra 29. de verb. sign.

2. In legem committit, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem, l. non dubium, C. de legib.

3. Ubi cunq; ex verbis simpliciter intellectis resultaret iniquitas, tum à verbis receditur, & mens servatur.

M 5

4. C. de

4. Cùm verba legis sensum durum patiuntur, non ab illis, sed a mente legis standum.

5. Verba ad intellectam possibilem sunt referenda.

6. Benignius leges interpretandæ sunt, quod voluntas earum conservetur, Celi. in l. Benignius 18. D. de legib.

17. Sed age, exemplo assertio nostra illustrerur: Adoptivi post emancipationem mittunt nomen liberorum. Tu filiam, quæ fuit à te adoptata, in animo habes ducere post emancipationem, licet ne?

18. Per jus sanè licet, quia persona emancipata intelligitur extranea.

19. At per æquitatē non licet, ut quam pro filia antè habueris, in posterum ducas uxorem, ne eadem uxor & filia esse videatur.

20. Utrius igitur potior ratio habenda, legisne an æquitatis: Profecto æquitatis.

21. Majorem enim pudoris, quàm ejus quod licet, rationem habere decet: nec tam quid liceat, quàm quid honestum sit, spectandum est.

DISPUTATIO XXIII.
DE CAUSIS VIRTUTVM.

UT causarum omnium rerum: ita in primis virtutis ejus, quæ moralis dicitur, difficilis est investigatio.

Quæ

2. Quò autem difficilior investigatio, eò res obscurior & præstantior ferè, ejusque perceptio jucundior & tuavior.

3. Est autem Virtus moralis, definiente Aristotele libro 2. c. 7. ἔξις πάρεσθαι πικρὴν μεσότητῃ ὅσα τῇ παρὲς ἡμῶς ἀεικλήνη λόγῳ καὶ ὡς ἂν φέρνιμοι θείστη.

4. In virtute considerantur tum causæ ejus cum objecto, tum quæ eam consequuntur effecta.

5. Efficientes, vel principales sunt vel adjuvantes.

6. Efficientes principales sunt, quæ primas obtinent in cienda actione honesta.

7. Estq; propinqua vel remota.

8. Remotæ sunt intellectus & voluntas.

9. Intellectus est causa efficiens virtutis remota, quæ rem percipit, perceptamq; honestam vel inhonestâ, bonam vel malâ judicat.

10. Voluntas altera efficiens remota est, quæ rem ab intellectu perceptam & judicatam appetit, vel sequendo si bona sit, vel fugiendo si mala, prout recta ratio monstrat.

11. Propinqua causa est electio, qua discursu mentis voluntario eligitur res una præ aliâ, quam praxis consequitur.

12. Praxis est rerum à nobis deliberatarum, & certo animi judicio probatarum executio, quatenus ea nobis concessa est.

M 4

13. Hæc

13. Hæc sunt quæ Aristoteles in virtute prædito operante requirit z. Ethic. c. 4. primum ut sciens, deinde ut volens habito delectu, eligensq; illud, quod bonum est, agat: Tum ut firmè constanterq; , quod agit, faciat.
14. Recta namq; ratio promptaq; voluntas in actionibus semper indissolubili nexu sunt conjungendæ.
15. Unde Arist. lib. 6. c. 2. electionem definit vel intelligentem appetitionem, vel appetentem intelligentiam.
16. Est igitur *προαιρετική* moralis virtus, quia voluntas nostra secum semper habere debet *βούλησιν*, id est, consultationem, *μελέτην*, id est, meditationem, & *προαίρεσιν*, id est, electionem eorum, quæ sunt in nostra potestate.
17. Cæterum differt tum electio à deliberatione, tum voluntas ab utraq;.
18. Electionis & deliberationis differentia est in materia, quæ hujus quidem incerta est: de qua consultando quæritur: Illius verò certa & manifesta.
19. Est enim id quod jam decretum, & in deliberando cæteris prælatum est.
20. Hinc Græcis *προαιρετός*, quasi *προετίθηται* dicitur.
21. Ab utraq; voluntas differt, quia est ipsius boni solùm, quod voluntati subjicitur, seu finis: deliberatio verò & electio mediiorum tantùm.

22. Plures tamen sunt voluntatis ab electione differendi modi: Animalia siquidem & pueri volunt quidem, sed non eligunt, ut ita voluntas electione sit latior.

23. Sic impossibilia, & quæ in nostra potestate sita non sunt, possumus velle, eligimus autem minimè, teste Aristotele lib. 3. c. 2.

24. Causæ adjuvantes sunt cum homine natæ: vel extrinsecus ei accedunt.

25. Innascitur naturalis impetus, quo aptus est solus homo, ut possit asuefieri ad virtutem exercendam, ejusque habitum percipiendum.

26. Extrinsecus accedunt doctrina & disciplina.

27. Doctrina tum voce viva, tum literis constat: illa præceptorum est, hæc librorum, qui muti magistri appellari consueverunt.

28. Hæc sunt per quæ Aristoteles bonos nos & honestos fieri pronunciat in Politicis, inquiens, ἀγαθοὶ καὶ ἀνομοῦνοι γίγνοντο διὰ τριῶν: τὰ τελέα ὅ τὰ πάντα ἐστὶ φύσις, ἔθος, λόγος.

29. Finalis est causa externa, quæ movet ut summo conatu ad virtutem, ejusque habitum nobis comparandum feramur.

30. Hæc multiplex esse potest, quam varietatem absolutissimè expressisse videtur Alcmena apud Plautum.

31. Ibi enim ait, Virtus præmium est optimum

M s mmm s

num: Virtus omnibus rebus anteit profectò, Libertas, salus, vita, res, parentes, patria & prognati tutantur, servantur: Virtus omnia in se habet, omnia adsunt bona, quem penes virtus est.

32. Internæ causæ sunt Materia & Forma.

33. Materia est habitus, qui est impressa animis nostris qualitas primæ speciei seu affectio, quæ vix ac ne vix quidem postea delecti potest, adfertq; ad idem in perpetuum agendum non tantum animi propensionem & alacritatem, sed determinatum penitus voluntatis nostræ motum & desiderium.

34. Unde fit, ut *ἡ* altera quædam natura in nobis sit, & meritò appelletur.

35. Neq; enim contrariæ affectionis motus vel rationes admittit, ac ne audit quidem, quia profus sepulta est in nobis sic dispositis vis affectus contrarii huic dispositioni animi.

36. Firmitas hæc & perpetuitas à consuetudine est seu more, unde virtus ipsa moralis appellatur, *ἡ δὲ εἰς τοὺς περὶ χρέων*, ut Arist. ait 2. Ethic. c. p. 1.

37. Sunt autem actiones moris seu morales, ex quibus benè vel malè morati dicimur, & ex quibus virtutis vel vitii alicujus formam & impressionem contrahimus, deniq; ex quibus bonorum virorum nomen nobis comparamus.

38. Eæ dicuntur ita, partim ut ab intellectivarum virtutum operationibus distinguantur, partim quod illa institutio vitæ, per quam probi vel pravi apparemus, Græcis *ἦθος*, Latinis verò mos appelletur.

39. In iis ergo rationis atq; voluntatis humanæ vis & dominatus cernitur, quia ex liberatione quadam animi propriè suscipiuntur, non ex solo naturæ impetu, ut edere & bibere.

40. Actiones hæ cum ipsa virtute seu habitu sedem suam habent non tantùm in animo, sed in corpore quoq; , cùm ministerio hujus quoq; perficiantur.

41. Nam earum actionum, quæ solis animi viribus fiunt, id est, quæ internæ tantùm sunt, subjectum est tantùm animus hominis ipse.

42. Sunt ergo totius *ὁρισμένης* & individui proprium effectum & opus, sunt animi & corporis communes agitationes & affectiones, non solius animi neq; solius corporis propriæ.

43. Quæ enim agimus tanquam homines, ea partim rationis imperio, partim corporis ministerio efficimus, ut utraq; nostri pars suam in iis actionibus vel laudem vel pœnam meritò reporter.

44. Hinc est quod Aristoteles ait 6. Ethicæ cap. 12. rectum opus prudentia & morali virtute perfici.

45. Forma virtutis moralis est, utriusq; extremi ad mediocritatem concinna temperatio, quæ actionum extremarum concinna ad medietatem reductio, hanc virtutem & constituit, & ab aliis distinguit.

46. Id ab Aristotele inde probatur, quod artes & disciplinæ omnes tum munere suo probe fungantur, cum opera sua ad mediocritatem retulerint. Ergo & Virtus idem agit.

47. Quin, plures essent virtutes unius rei, vitium verò unum, si in mediocritate posita virtus moralis negaretur, cum tamen unus tantum rectè agendi modus, virtusq; una sit.

48. Ut autem in vitiis non est medium: ita quoque non omnis actio admittit mediocritatem.

49. Quædam enim actiones sunt, quæ statim cum ipso nomine vitium connexum habent, ut malevolentia, invidia, adulterium, cædes, furtum.

50. In his, quia nunquam bene aut non bene versari licet, semper peccatum est.

51. Si enim hæc mediocritatem admitterent, ejusdem quoque excessum & defectum admitterent, atq; sic excessionis excessus, & defectiois defectus admitteretur.

52. Quædam Actiones & perturbationes per se vitiosæ & malæ non sunt, sed respectu circumstantiarum rectè vel non rectè fieri

feri dicuntur. Ea medium recipiunt.

53. Mediocritas porro duplex est, rei una, altera personæ.

54. Rei Mediocritas est inter duo extrema posita, à quibus æquè distat, ut medium punctum circuli à circumferentia.

55. Ea dicitur medium proportionis Arithmeticæ.

56. Personæ mediocritas est quædam *Cymharieia* Musica persimilis, in qua affectuum contrariorum temperatio concinna servatur, itemq; actionum ipsarum cum iudicio rectæ rationis, & dicitur mediū proportionis Geometricæ.

57. In hac circumstantiæ perpetuæ sunt observandæ: Quando, in quibus, & in quos deest, cuius rei causa, & quomodo æquum est, secundum Aristot. lib. 2. Ethic. cap. 6.

58. Atq; hæc causæ sunt virtutis moralis externæ & internæ: sequitur objectum.

59. Mediocritas antè dicta respicit tum affectiones, tum actiones.

60. Affectiones sunt timere, confidere, concupiscere, averfari, irasci, misereri, gaudere, dolere.

61. Actiones sunt, si quispiam secundum has affectiones operetur, in quibus utrisque virtus subsistit.

62. Quia autè & magis & minus affici possumus,

sumus, & utrunq; non rectè, itemq; in actionibus est nimium, parum, mediocre, idè virtus in mediocritate versari ab Arist. dicitur.

63. Majus illud ὑπερβολὴ excessus dicitur, minus ἄλλειψις defectus, quæ vitia duo extrema sunt virtuti contrariè opposita.

64. Virtutem consequitur cōscientia tranquilla, honesta animi delectatio, & voluptas non declinans à mediocritate, ac deinde perpetua constansq; secundum virtutem actio & operatio, in qua Aristoteles summum hominis politici bonum & felicitatem constituit.

DISPUTATIO XXV.

Ethica Platonica theses,

DE SUMMÒ BONO.

FELICITAS seu beata vita nec in otiosa contemplatione sapientiz, nec in otiosa virtutis notitia collocanda est.

1. Sed ejus τελείωσις consistit in ἐνεργείᾳ & efficacitate.
3. Aristoteles beatam hominis vitam omnibus numeris cumulatam tribus bonorum generibus definit: etsi τὰ πρωτὰ actioni virtutis tribuat.
4. Sit hæc mundana felicitas, quæ exiguis hujus vitæ spatii & terminis circumscribitur.

5. Plato

5. Plato non adhærescens in humana, sed divinam potiùs & cœlestem quandam beatitudinem spectans, verè summum bonum agnoscit *συμμετοχῶν ἢ κοινοῦν τὸ θεῶν*, seu *ἐμοὶ ἕδξ τῷ θεῷ εἰς ὅσον δυνάτῃν*, hoc est, Deo quam simillimum reddi, seu Deo assimilari, quoad ejus fieri potest.

6. Illam autem similitudinem (ne quis putet eam consistere in phantastica Theoria, & inani minimeq; efficaci cognitione) definit in Theæteto, justitia & pietate erudita atque sapiente. Ac disertè ait, cognitionem Dei esse *σοφίαν καὶ ἀληθινὰ ἀρετῶν*.

7. Hanc *Εὐδαιμονίαν* in hac quidem vita incoatam, sed in altera vita plenam & *ἰκανωτάτην* rectè statuit.

8. Quo fit, ut in 6. de Rep. Ideam Boni esse summum bonum pronunciet.

9. Hæc Idea est omnium rerum causa *δημιουργοῦσα, αὐτοδὴν, αὐτοαἰ, αὐτοαγαθὴν*, cujus augusta majestas, qualis sit, cognitionis naturæ terminos, cujus essentia omnem rerum creaturarum naturam dignitate & virtute, longè lateq; exuperat.

10. Hoc summum bonum Deum ipsum interpretamur. Is summum nostrum est bonum : quatenus ad nos ejus dimanant rivuli : quatenus sumus ejus participes : quod fit, cum animus noster bono illo informatur,
hoc

hoc est, mens cognoscit, & amplectitur illud bonum, amat illud, delectatur illo, perfruitur illo.

21. Hoc perfectè consequemur, cùm animus ex hac corporis mole, velut carcere, in cœlum, tanquam in patriam, evolarit.

DISPUTATIO XXVI.

Theses Ethica.

DE PUDICITIA.

VERISSIMA dictum est à Poëta:

Us, cùm de statua facies formosa revulsa est,

Non decus in reliquo corpore truncu habet:

Sic reliqui mores spreti & sine honore jacebunt,

Ni sint ornati laude pudicitia.

2. De hac igitur pulcherrima virtute *ἡ ἀρετὴ* usus *κατὰ* *ἡλικίαν* & visum est.

3. Pudicitia seu *ἀρνοία* est integritas animi contra omnem veneream libidinem, seu est virtus, qua animus mundus ab impura libidine, & corpus purum servatur. Sedes enim ejus non in animo tantùm collocatur, sed etiam in corpore: ubi manus quoque & ocelli intelliguntur. Idèd enim pudicitia à Romanis velata sculpi pingivè facie solita est, quòd castos etiam & continentes oculos esse oporteat.

4. At quamvis vitietur corpus vi aliqua illata: dummodò integer ac purus sit animus,

mus, non minus remanet pudicitia, quam intacto corpore.

5. Hæc pudicitia quamvis una sit & eadem, vocari tamen solet pro diversitate eorum, in quibus fuerit.

6. Nam in virginibus, quæ animo corporeq; pudico sunt, virginitas appellatur: In cælibe ac vidua cælibatus ac vidualis castitas: in conjugatis conjugalis.

7. Horum trium generum præstantissima est virginitas: Quoniam naturæ cupiditatem ita vincit, ut animi sinceritas conseruetur.

8. Cælibum ac viduarum pudicitia, quæ secunda est post virginitatem, in cupiditatum continentia versatur, magnamq; vim exigit ad appetitum illum cohibendum, qui expletus aliquando fuerit.

9. Ultima est conjugalis, quæ in matrimonii legibus servandis consistit. In unoquoq; generum istorum permulti maximè excellere, quos recensere longissimum esset.

10. Contraria pudicitie est libido, hoc est, si ita loqui liceat, libidinositas, quæ venereæ cupiditatis affectio immoderata est.

11. Hujus vitii turpitudinem non in ipsa solum conjunctione *συναιπικη* inhonesta ponimus, sed & in animi vitio ac labe. Sed non punitur civiliter libidinosus aspectus, animusq; concupiscentis mulierem, sed ipsa actio illicita subsequens.

N

12. Et si

12. Etsi qui animo libidinoso est, quamvis ab inhonesto contactu abstineat, non minus est coram Deo vitiosus, quam si re ipsa quod appetiit exequatur.

13. Quo nomine Christus non iudicat ex concubitu inhonesto libidinem, sed ex animi motu interno, cum inquit in Evangelio: Quicumque aspicit mulierem ut concupiscat eam, iam adulterium commisit cum ea.

14. Ad quem locum eruditi quidam annotant τὸ βλέπειν plus significare quam τὸ ὁρᾶν. Notare enim intentionem animi, oculos ad rem aliquam cernendam adjicientis.

DISPUTATIO XXVII.

Theses Politica,
DE BELLO.

Politica. **B**ELLUM hominem Christianum sine peccato gerere posse statuimus.

1. Sed cum grave sit, magnoque constet, non, nisi cum alia expediendae salutis ratio nulla restat, ad hoc confugiendum, omniaque prius tentanda, ac in primis legationibus agendum, quam ad arma descendatur.

2. Tum bellum est indicendum: quod nisi fiat, non est legitime coeptum, & videtur esse latrocinium.

3. Deinde ejus est suscipere bellum, qui jus habet

habet, *Evstian* & vocationem cogendi militem. Is est magistratus.

5. Itaq; subditis, qui merè sunt privati, seu quos penes nulla prorsus est potestas gubernationis, non licet insurgere cõtra suos principes: Electoribus verò imperii contra Cæsarem licet.

6. Præterea belli gravis, justa, & necessaria debet esse causa impulsiva, & legitimus finis.

7. Qui duplex est: Subordinatus & princeps.

8. Subordinatus rerum repetitio & recuperatio: Violentiæ injuriæq; propulsatio ac ultio. Hic continetur defensio & cultus divini & dignitatis, quam jure obtinet magistratus bellator.

9. Princeps & priorem comitans est salus populi, & gloria Dei: Uterq; continetur symbolo Neapolitani regis Alphonsi: *Pro Lege & Grege*. Et proverbiali illo: *Pro avis & sociis*.

10. Ut finem justorum armorum adipiscere, licet etiam dolo malo, ut infidiis, uti adversus hostem. Quò refero illud Virgil. Dolus an Virtus, quis in hoste requirat?

11. In victoria cùm aliàs, tum verò in primis bellorum civilium, moderatione utendum est.

12. Itaq; laudandus est J. Cæsar, qui in pugna ad Pharsalum, in qua vicit Pompejum,

N 2 truci.

trucidatis 15000 in illius exercitu, ac fugientibus jam & dissipatis hostibus, alta voce clamavit: *Miles parce civibus.*

DISPUTATIO XXVIII.

Ethica Disputatio,

DE USURIS, SINT NE IN REPUBLICA

Christiana toleranda, & quatenus.

VARIÆ sunt doctissimorum hominum de usura sententiæ. possitne illa, salvâ bonorum conscientia, in republica Christiana tolerari, necne?

2. Quæ dissertatio, cum nec inutilis sit sapientiæ studioso, nec pro otiosa haberi debeat: placet disputando investigare, quid hac in parte vero magis sit consentaneum.
3. Idque hoc ordine, ut primùm generatim definiatur mutuatio, tum species ejus, quantum ad hoc negotium opus erit, explicentur.
4. Est ergo mutuatio contractus, quo pecunia, aut res quælibet transfertur ad alium, ut tandem reddatur in genere.
5. Atque ea duplex est: simplex seu gratuita, & cum adjectione seu usuraria.
6. Mutuatio gratuita est, cum nihil redditur ultra sortem, sed exactè tantum, quantum acceptum est.
7. Usuraria est, quando aliquid ultra sortem redditur ex pacto.

8. Quare

8. Quare hæc quodammodo impropria est mutuatio.
9. Dico autem ex pacto : quia si quis ex singulari animi gratitudine eum à quo mutuum accepit, afficiat munusculo quopiam, id nequaquam usurae nomine censebitur.
10. Deinde mutuatio vel debita est, vel non debita.
11. Debita mutuatio dicitur, ad quam jure tum naturali, tum divino sic sumus adstricti, ut nisi mutuum concedamus, fontes siamus coram Deo.
12. Quæ quidem ita comparata est, ut semper oporteat esse gratuitam.
13. Indebita mutuatio est libera, ad quam nec divino nec naturali jure simpliciter obligamur, sed nostro permittitur arbitrio, vel dare mutuum, vel denegare, absq; peccati crimine, vel conscientiaë laesione.
14. In hac locum habere usura potest, modo intra justos seu legitimos terminos sese contineat, nec ultra quam par est, extendatur.
15. In utraq; mutuacione, ut medium rectè seruetur, id est, ut in mutuacione debita rectè intelligatur obligationis necessitas, in indebita verò percipiatur libertas : probè consideranda est conditio proximorum qui mutuum petunt.
16. Primum enim, si quis vel prorsus extre-

mā senectā, vel morborum exhaustus pondere, vel corporis imbecillitate tardatus, suo labore & industria victum sibi acquirere non valeat: vel tam sit fortunæ tenuis, ut licet omnes intendat nervos, tamen haud possit se & suos sustentare laborando: Huic ut gratis demus, & humanitatis atque beneficentiæ opus exhibeamus, Dei & naturæ lex jubet.

17. Quod Evangelista & Apostolus D. Johannes expressit i. epist. c. 3. v. 17. Qui habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem, & clauerit viscera sua coram eo, quo modo caritas Dei manet in eo?

18. Huc pertinent omnes illæ in sacro codice exhortationes, quibus ad benignitatis & misericordiæ opera proximo præstanda homines excitantur.

19. Deinde si quis & possit & sedulo studeat proprio labore & artificio sibi suisque necessarium victum & amicum procurare, atque urgente necessitate & indigentia mutuo petere cogatur: Huic quoque succurri divinum jus & naturale exigunt, idque gratis.

20. Quo modo ipse Salvator mutuum dare jubet, ut nihil inde speretur: hac adjecta maximè insigni promissione, copiosam fore istius humanitatis, in cælo retributionem, atque hac parte filios nos fieri similes patri cælesti.

cœlesti, qui & ipse erga omnes est benignus,
Luc. 6. v. 35.

21. Ad hanc mutuationem illa scripturæ
sacræ dicta referenda sunt, quibus proximi
nostri commoda promovere pro virili jube-
mur.

22. Porro hîc discrimen venit observandum
inter bona nostra & aliorum.

23. De nostris facultatibus gratis dandum
est mutuûm proximo, ut in necessitatibus ip-
sius subleventur indigentia.

24. Sin ad alios bona spectant (puta si plu-
ribus sint communia, vel societatis cujuspi-
am nomine collecta, vel ad pupillos perti-
neant) permittit *δυναμις* seu ordinatio poli-
tica etiam in republica Christiana, ultra for-
tem aliquid accipere, secundum legitimam
constitutionem, quod *νόμιμον δίκαιον* appella-
re fas est.

25. Approbatur hæc quoq; à civili ordina-
tione usura, si quis mediocrium facultatum
cum sit, mercaturæ gratia ad quæstum exer-
cendum ab aliis pecuniam sumit mutuò.

26. Huic enim ut gratis detur mutua pecu-
nia, neq; indigentia ejus postulat, neq; cogit
necessitas.

27. Idem judicium de illis esto, qui ut ma-
gna multaq; prædia per emptiones posside-
ant, magnificã splendidamq; familiam alant,

N 4 ingen.

ingentia ædificia construunt, aliaque similia, quæ ad fastum & ostentationem spectant, opera suscipiant, magnam pecuniarum vim mutuum sumere consueverunt.

28. Talibus namque gratis dare mutuum neque divina jubet ordinatio, neque poscit natura decretum.

29. Quare usuram ejus accipere citra impietatis periculum possumus, observatis terminis, quos Christianus magistratus in sua reipub. præscripserit.

30. Hoc quod diximus, aliis etiam confirmari argumentis potest, quorum pauca placet adferre in medium.

31. Atque ut à divino jure sumamus initium, hoc fundamenti vice axioma proponimus: Evangelium nequaquam tollere politiam & legitimos contractus; politicas ordinationes, non pugnantes cum æquitate & caritate, nequaquam abolere.

32. Unde colligimus, usuram in supra annotatis casibus minimè esse impiam: quod à magistratu sit concessa, & sit contractus legitimus.

33. Esse à magistratu approbatam, demonstrant leges & decreta Imperatorum & principum Christianorum.

34. Esse contractum legitimum patet, quia & cum legibus consentit, & rationem habet

pro-

probabilem, quod sit justus.

35. Requirit enim illud justitiæ lex, ut pro beneficio uno alterum reponatur.

36. Neq; uspiam divina oracula mandant, hominibus non indigentibus pecuniam obtundere gratis, ad fastum promovendum, vel augendas divitias.

37. Deinde, cum æqualitas sit totius juris naturalis princeps columna: in hac quoq; consistit sententiæ nostræ *septima* seu firmitudo.

38. Quippe servatur in ejusmodi usuris æqualitas, ut aliqua pars lucri, quod ex mutuae pecuniæ usurpatione conquisitum fuit, redeat ad eum, qui dedit.

39. Cum è contrario iniquū fuerit, omnem mutuae commoditatē remanere penes eum, qui sumpsit, illō qui dedit, præterito.

40. Non dicam hinc, qua conscientia mercator (vel quivis alius) pecuniam à proximo sumptam mutuo, apud se sine compensatione detinere possit, cum non ad indigentiam supplendam, sed amplificandas facultates acceperit.

41. Atq; hæc quidem pro sententiæ nostræ assertione hoc loco sint satis. Restat ut principalia saltem argumenta refutemus eorum, qui simpliciter negant ullam usuram esse licitam & concessam. Cæteras enim quibus nituntur, rationes, in ipso disputationis pro-

N s gressu,

gressu, Deo benè annuente, examinabimus.

42. Principiò testimonia adferuntur ex sacris Bibliis, quibus in uniuersum & simpliciter omnis usura videtur prohibita. Ut, ex veteri quidem testamento: Exod. 22. v. 25. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui est tecum, non eris ei sicut usurarius, non impones ei usuram, Deut. 23. v. 19. Non fœnerabis fratri tuo fœnus pecuniæ, fœnus cibi, fœnus cuiuscunque rei, quæ fœnori dari solet, Nehem. 5. ubi magna describitur Nehemiæ indignatio ob accepta pignora & usuras à fratribus, quæ & reddi iubentur. Psal. 15. v. 5. commendatur is, qui ad usuram pecuniam non dedit. Prov. 28. ver. 8. reprehenditur, qui multiplicat diuitias suas usurâ & fœnore. Hierem. 15. v. 10. Ezech. 18. v. 8. & 22. v. 12. usura vituperatur.

43. Verùm ad hæc omnia respondemus, committi in eorum testimoniorum allegatione paralogisimum comparationis, seu ut vocant Elenchum à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter.

44. Eadem enim ibi circumstantiæ annotandæ sunt, de quibus suprâ attigimus.

45. Neq; ἀπλῶς intelligi posse, argumento illud est quod Deut. 23. v. 10. Moses ex mandato Dei dicit: Extraneo fœnerabis, at fratri tuo (pauperi, ut est Exod. 22.) non fœnerabis.

46. Quare

46. Quare non simpliciter omnis ibi usura prohibetur.

47. Deinde causam divinæ prohibitionis perpenderè opus est. Idè enim usura vetatur, ne proximus affligatur, & facultates ipsius exhauriantur.

48. Hac igitur causâ semotâ usura non amplius erit illicita, sed licita: utpote qua juvatur proximus potius quàm opprimitur.

49. Ac Prophetas quod attinet, sceneratoribus pœnam divinam denunciâtes, manifestum est ex locorum inspectione, pœnam indici idè, quia pauperes afflixerint, & egenos usuris exhauerint: quod ipsum & nos fieri debere disertè suprà negavimus.

50. Ex novo testamento locus est unicus, qui maximè urgetur, Luc. 6. ver. 35. Mutuum date, nihil inde sperantes.

51. Sed & hic si antecedentia & consequentia probè considerentur, apparet, Servatorem loqui respectivè, non absolutè.

52. Id enim versus præcedens 34. manifestè innuit, ubi ita legitur: Si mutuum dederitis illis, à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria.

53. Ut sic Christi sententia: Non iis esset tantum mutuum dandum, qui per nobis officium aliquando præstare possint, sed & il-

lis, à quibus propter inopiam spes nulla est mutuum vicissim sumendi,

54. Non igitur vetat mutuum dare amicis, qui possint τὰ ἴσα reddere : sed ultra à nobis poscit, concedere mutuum etiam illis, à quibus non possimus τὰ ἴσα ἀπολαβεῖν. Atq; sic nihil omnino dictum illud nostræ officit sententia.

55. Deinde ex naturæ ductu, ita quidam contra usuram argumentari solent, ut asserant, lucrum quod non ex suo sed alieno percipitur, honestum & justum esse non posse. Tale autem lucrum esse usuram. Quare inhonestam illam & illicitam omnino concludunt.

56. Assumptionem probant ex mutui definitione. Quia res mutuo data definitur esse dantis. In mutuo enim transfertur res, quoad dominium.

57. At expedita est responsio, committi hic quoq; ἐλεγχον παρὰ τὸ μὴ ἀπλῶς εἶναι ἀπλῶς. Mutuum enim alienum est secundum quid, nimirum quoad individuum. At manet proprium secundum genus seu secundum æquivalens.

58. Deniq; Aristotelis obtenditur auctoritas, qui, pol. cap. 7. usuram à bono viro prorsum vult esse alienam : ut etiam dicat esse αἰσθητὰ τῶν φύσιν, additis rationibus.

59. Respondemus primùm, ibi Aristotelem loqui de usuris suo seculo usitatis, quæ cum essent nimix, centesimæ nimirum, id est, ubi singulis mensibus de centum aureis unus pēdebatur, & anno uno duodecim: recte dicit, à viro bono eas esse alienas debere.

60. Deinde si quis omnes omnino usuras contra naturam esse contendat, ideo quod pecunia non sit inventa, ut aliam procreet, quemadmodum Aristoteles concludit: & quoniam quæ procreata sunt, similia sunt procreatoribus, ἀνακαλύθησιν esse in eo argumento asserimus, quæ ex falsæ causæ annotatione exoritur.

61. Alia enim est rerum ratio & conditio, quando ex sua natura considerantur: alia item, quando usus illarum attenditur.

62. Nunc autem pecuniarum fines ex hominum arbitrio pendere omnes nōrunt.

63. Et auctor est ipse Aristoteles in Ethicis, nummum non esse rem naturalem, sed legibus & instituto hominum institutam.

64. Addo quod ἀπὸ τῶν χρημάτων γνήματα dicuntur Græcis.

65. Quare usui pecuniæ minimè adversatur usura, qualis quidem à nobis descripta est & concessa.

66. Neq; rectè dicitur ex pecunia mutua procreari pecunia alia: sed ex usu ejus & proventu.

67. Gignit

67. Gignit enim pecunia pecuniã non naturã, sed usu, non factura, sed proventu, ut ait quidam non ignobilis Theologus.

68. Concludimus ergo: in repub. Christiana tolerari bonã conscientiã posse usuram illam, quã propter evidentes causas piis Christianorum Imperatorum & Principum legibus est concessã & approbata, iis animadversis circumstantiis, quã à nobis sunt suprà expositã.

DISPUTATIO XXIX.
DE SUMMO BONO.

CUM studium Ethices maximè conveniat juveni: etsi Aristoteles secus statuat, ex hac quoque disciplina aliquid de felicitate ad disputationem nostram deligemus, tanquam flosculum ex horto Charitum decerpentes.

2. Omnes hominum actiones honestas ad finem, seu bonum spectare certum est, teste Aristotele lib. 1. Ethic.
3. Bonorum aliud alio superius, quin imò summum ex his aliquod sit & extremum necessum est.
4. De hoc videlicet extremo hominis bono variè quæsitum est, variis que modis disceptatum, aliis aliud statuentibus.
5. At si hoc bonum est ἀρετωνικόν, & ἡσυχαστικόν.

finis vitæ humanæ, non obscurum saniori philosopho, quodnam illud sit, seu quæ sit vera hominis felicitas, esse potest: nimirum ὁμοιωσις θεῷ, similitudo Dei, ut Plato loquitur, seu νοιωσις cum Deo.

6. Non exiguam partem hujus similitudinis expressit Demosthenes, cum interrogatus, quid homo simile Deo habeat, respondit τὸ θεῶν δούλον, ἢ εὐπραγέειν, id est, vera intelligere & benè facere.

7. Felicitas autem illa est absoluta, seu plena, vel inchoata.

8. Plena est perfecta cum Deo conformitas.

9. Estque vitæ alterius, cum animus ex hac corporis mole ergastuloque in cælum tanquam in suam patriam evolavit.

10. Hujus respectu non absurdè Solon pronuntiavit, neminem ante obitum dicendum beatum.

Et Ovid.

Expectanda dies homini est diciq; beatus,

Ante obitum nemo supremâq; funera debet.

11. Inchoata rectè definitur, κατὰ τὸ δυνάτεις τῷ δικαίῳ καὶ οὐκ ἐν μετὰ φρονήσεως, id est, justitia, & pietate erudita, & sapiente, quæ quidem in hominem mortalem cadere potest.

12. Est enim hujus vitæ, & quidem tanquam via ad beatitudinem alterius seu secundæ

eundem vitæ omnibus numeris perfectam cumulatamq;

13. Ea igitur cum in hominem cadat, homo ante obitum quadantenus beatus dici potest.

14. Ex his facile intelligitur, neq; in imaginaria, neq; inani, minimeq; fructuosa cognitione, neq; in otioso habitu virtutis, neq; in honoribus, neq; in divitiis, neque deniq; in sordida, beluinaq; voluptate, (in qua maxima hominum pars felicitatem collocat, cum tamen ad brutas animantes amandanda sit,) summum bonum esse constituendum.

DISPUTATIO XXX.

Theses Ethica & Physica,

DE EBRIETATE.

DE ebrietate placet, tum Ethicè tum physicè philosophica *cu* *qu* *ni* *os* *agere*.

2. Ethicè quidem ita, ut de opposita Sobrietate prius differatur.

3. Sobrietas accipitur dupliciter: Communiter & propriè.

4. Communiter quidem accepta denotat mensuram in omnibus servandam, in quibus contingere potest defectus & exuperantia: ut sobriè, id est, *μετρίως* seu moderatè loquendum, ludendum, sapiendum, de aliqua re disputandum est.

§. Pro-

5. Propriè verò sumpta refertur ad mensuram potus inebriantis. Unde sobrium dicitur eum, qui iustis adhibitis circumstantiis bibit.

6. Ac describitur sic : Sobrietas est quædam temperantia, servans modum in sumptione potus, qui potest cerebrum perturbare, & rationis usum impedire, considerata loci, ætatis, & personæ conditione, & ipsius potus efficacia.

7. Seu est virtus, qua cibi & potus tanta portione utimur, quantum natura ad sui conservationem requirit.

8. Dicitur in descriptione considerata ætate, &c. quia non eadem quantitas & mensura cibi & potus convenit omnibus. Nec enim omnes æqualiter indigent, nec eadem est omnium ætas & temperatura.

9. Ac licet Sobrietas omnem deceat hominem, cujuscunq; sit conditionis, status & ætatis : (quia, ut inquit Augustinus, Sobrietas est mentis & sensus, & membrorum omnium corporis tutela castitatis, pudicitiaque munimentum, pudori proxima, amicitia & pacis serva, honestati semper conjuncta, criminum & vitiorum fugatrix) tamen magis convenit adolescentibus & mulieribus, item senibus, & magistratibus. Illis quidem ut possint melius reprimere venereæ

○

ἐνδουμία

ἐπιθυμίας impetum. His verò, ut opera officii rectius perficere possint.

10. Ebrietas igitur est intemperantia, qua modus in potu exceditur.

11. De ebrio quærit Ethicus, agatné invitus: an agat per imprudentiam, ignorantiam, &c.

12. Responderetur: Multa committuntur ab ebriis, in quibus nesciunt, quid agant: Non tamen per imprudentiam propriè dicuntur quid facere. Quoniam abstinere poterant à nimio vino: & plus æquo bibentes ignorantiam sibi ipsi accersiverunt (quæ Ignorantia affectata dicitur.) Unde tale vitium non efficit, ut inviti fecisse dicantur.

13. Queritur etiam, an Ebrietas delicta excuset? Aliquo modo excusare puto: quod ebrii non sint satis compotes mentis.

14. Et quidem hæc Ethicè de Ebrietate: Sequuntur, quæ magis physica sunt.

15. De ebrietate igitur porrò φιλολογησάντες utilia problemata proposituri, tùm αἰτιολογικῶς, tùm παρὰ φύσιν καὶ ἀπὸ φύσιν in medium afferemus.

16. Primam ergo, quia inquit Philosophus: εἰδέν ἴσμεν ἀνὰ αἰτίας: Nihil scimus sine causis: & è causis ebrietatis definitio petenda est, de illis dispiciemus.

17. Causa ebrietatis παρὰ φύσιν, id est, antecedens: & συγκαμικῶς, id est, vim habens in-
ebrian-

ebriandi, est potus calidus halituosus, immodicè in ventriculum ingestus, ut vinum, mulsa, *ὄσπρηνος*, cerevisia, & aquæ quædam potabiles, quæ nimirum vapores ad cerebrum emittunt.

18. Causa *ἑννομή* (dicitur causa conjuncta, quia effectui cohæret) seu immediata & actualis, est vapor halituosus contentus in capite, spiritus animales, sensuum organa turbans.

19. *Συνάπτον* & *ἀνεσθρον*, sunt calor ventriculi, subvehens vapores à potu ingestis in caput, & cibi halituosi ac fumosi, ut: allia, cæpe, raphanus, qui per se caput implent & offendunt.

20. Effecta ebrietatis sunt varia: Generatim impedit illa vel vitiat animæ functiones & corporis actiones (hinc varia peccata, ut cædes, scortatio, adulterium): Et quidem continuata multorum morborum causa est.

21. Speciatim aliquando gignit delirium. Unde Cato dicere consuevit: Ebrietatem esse voluntariam insaniam.

22. Aliquando temperamentum etiam optimum alterat, & alienum accersit, ut (verbi gratia) qui antea fuit Sanguineus, fiat Phlegmaticus.

23. Aliquando cruditatem, quam sequitur pallor, *ἀποπληξία, πνεύμων*, hydrops, podagra,

gra, fluxiones capitis, & similes morbi frigidi, & ex consequenti, vita brevior.

Cur ebrii
pallent, & af-
fectionibus
frigidis sunt
obnoxii.

24. Corpus enim replens crudis & vitiosis humoribus, qui à natura vinci non possunt, nativam humiditatem opprimit, & debilitato calore insito boni sanguinis procreationem prohibet.

25. Quòd autem quidam ebriosi sobrii sunt vivaciores, id rarum est, & bonitati naturæ ascribendum. Longè diutius illi quidem victuri, si sobrietati vota nuncupassent.

26. Facit & ebrietas alios loquaciores & disertos, (nam quòd Poëta ait: *Faecundi calices quæ non fecere disertum*: hyperbolicum esse videtur) quòd pertinet istud, ἐν οἴνῳ ἀγένηται. Et hoc: *Sobria mens quod cogitat, ebria lingua profatur*. Et istud Pagani Poëta:

Sunt tres qui nullo discrimine vera fatentur:

Ebrius & stultus, nesciolusq; puer.

Alios facit balbos, alios omninò ferè mutos. Hæc autem diversitas est à diversitate naturarum & temperamentorum: quare rectè ab Aristotele dicitur: οἴνῳ τοῖς τῶν ποτῶν ἁμαρτανῶν καὶ ἄλλων, id est, utentium vinum miscetur moribus.

27. Facit & alios hilares, alios tristes, alios somnolentos, alios iratos, (unde Poëta inquit: vinum in animum etiam manare: quòd ita accipimus, ut dicamus ex contagione corporis,

In probl.
sect. 4.

poris, vini potu concalescenti, animorum motus excitari) propter eandem causam.

28. Balbuties hinc est, quodd cerebrum multa humiditate perfusum gravatur, tumq; musculi linguæ relaxati minus apti sunt ad motum.

Cur ebrii balbutiunt.

29. Efficat & titubationem propter humoris copiam, qua stupefiunt sensus, Ovid. 15. Met.

Cur titubant ebrii.

Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.

30. Efficat etiam aliquando tremor membrorum. At cur potatores, quod liberalius vinum hauserint, ed magis tremunt? Respondeo, per vehementiorem calorem hausti vini extinguitur ferè internus calor corporis, hinc exitit frigus, inde tremor.

31. Efficat & aberrationem in visu, ut, cum ebriis videntur res quæ in uno loco quiescunt, circulariter in gyrum moveri, aut cum eas non rectè numerant & discernunt; hinc dicitur: *Ebrius es: candelabrum pro lumine tangis.*

Quare aberrant in videndo.

Cur omnia illis apparent gemina.

Cur putant omnia circumgyrari.

32. Illud fit propter inordinatum motum spirituum opticorum, & inæqualem agitationem intrinsecus factam. Hoc verò propter fumos in oculorum nervos venientes, qui spiritum visivum reddunt impuriorem, atque perturbant: item propter sensus interiores, qui in ebrietate sunt malè affecti & turbulenti.

33. Efficat & crapulam, id est, fervorè dolorificum, vel dolorem ipsum, & luctam capitis,

34. Vinum autem non valdè crassum quò fortius est, tantò majoris crapulæ causa est: valde dilutum seu multa aqua mistum, etsi tenuium partium esse potest, minus idoneum est ad motum & penetrationem, quia frigidius effectum est, ideoque caput dolore seu crapula minus infestat.

35. Præterea ex vino gravior, ex cerevisia diuturnior est crapula.

36. Quid ita? quia fumi vini tenuioris sunt substantiæ, cerevisiæ verò sunt crassioris.

37. Subjectum ebrietatis est cerebrum: Itaque huic maximè est perniciofa. Ad adjuncta pertinet, quòd sedentes sibi videntur pulchè esse sobrii. Cùm enim sedent ebrii, non est tantus motus, quo fumosi spiritus ex vino in caput exhalare possint.

38. Est ergo ebrietas affectio ex immoderato potu vaporoso contracta, in primis animalis virtutis actiones turbans impediensque.

39. Est igitur præter naturam (cùm omne immoderatum inimicum sit naturæ) etsi in ebriosis sit naturalis, quòd consuetudine augetur bibendi cupiditas. Sicut enim in hydropticis: (Quòd plus sunt pota, plus sitiuntur aqua:) ita etiam in ebriosis potando magis magisque sitis excitatur. Quò fit, ut ebriosi, cùm à potu abstinere coguntur, graviter lædantur, cuius hæc ratio est, quòd natura subitas, easque

que inconsuetas mutationes, ut talem abstin-
entiam, difficilius ferat.

40. Ei contraria est Sobrietas.

41. Hæc quomodo reseruetur & restitua-
tur, deinceps videndum est.

42. I. Arcent igitur ebrietatem primùm
abstinentia à forti potu, (maximè si quis ha-
beat debile & infirmum caput) ab ingestione
variorum potuum ejusdem naturæ. Illi enim
gignunt habitus turbulentos. Ac cibo multo,
& cibus halituosis inter bibendum: Copia e-
nim & halitus ciborum misti unà cum vapo-
ribus ex vino validius in caput feruntur.

43. II. Deinde medicamenta ἀνίδρωτα vel
ante cibum, vel cum modico admodum cibo
fumenda, ut: absynthium marinum, amy-
gdala amara, decocta brassica, pulmo ovillus
coctus.

44. III. Vomitus, qui ebrietatis causam
ἀεσιμύεντων tollit.

45. IIII. Quartò, solutio alvi, quæ adju-
vatur liquidis lubricisq; alimentis præsum-
ptis & stipticis in fine mensæ adjectis.

46. V. Curatio consistit in duobus: pri-
mùm in ἀναίδησι, id est, sublacione, remotione
causæ conjunctæ, & ἀνιόσει, id est, alterati-
one capitis.

47. VI. Causam conjunctam ebrietatis tol-
lit coctio.

O 4

48. VII

48. VII. Iraque etiam somnus. Coctio enim in somno optimè peragitur auctoritate Galeni, qui, *Somnus, inquit, concoquit, vigilia digerunt.* Et Erasmus in Proverb. inquit: *Vini a suis somno deferveſcit.*

49. VIII. Sed cave statim à poculis dormias, atque optimè est, si antequam dormias, soluta sic alvus.

50. IX. Quod ad alterationem capitis atinet, seu expulsionem alienorum humorum, postridie caput leniter est uestendum & fricandum, ut vaporum reliquæ discutiantur.

51. X. Crapula soluta, lavato caput lixivio, ut ad actiones sit expeditius.

52. XI. Illud verò est perniciosissimum & ἀλογον, id est, à ratione alienum, quod veteribus rhythmis dicitur:

Si noceat hesterni tibi potatio vini,

Cras iterum bibito, fueritq; tibi haec medicina.

53. Est & ἀξίωμα extra omnem dubitationis aleam positum: *Contraria contrariis, non similibus tolli.* Et, ut in Scholis loquuntur: *Omne tale additum suo tali, facere illud magis tale.* Quare hesterni crapula matutina ingurgitatione postridiana qui profligetur?

54. XII. Cùm tamen natura nimia potatione est concussa, prodest ejus recreanda gratia parcè bibere, in primisq; vinum calefactum.

DISPU-

DISPUTATIO XXXI.
CONTINENS SYNOPSISIN*Ethica.*

ETHICA seu Practica philosophia est doctrina benè vivendi.

2. Eodem sensu: Benè agendi: beatè vivèdi.

3. Seu, est doctrina summi boni ut ultimi humanarum actionum finis, (ad quem omnes alii ordinantur, destinantur, tendunt, referuntur.)

4. Bonum est, quod habet vim alliciendi excitandiq; appetitum.

5. Sive sit verè bonum, sive sit apparens bonum.

6. Summum bonum, quod non propter aliud, sed propter seipsum appetitur.

7. Quoddam igitur bonum est propter se, quoddam propter aliud.

8. Beatitudo seu felicitas (quæ ipsa summum bonum) consideratur tum absolute: tum comparatè.

Benè agere,
benè vivere,
felicem esse
hic idem
sunt.

9. Absoluta consideratione est bonum perfectum, & per se sufficiens.

10. Comparatè (ut refertur ad habentem) est propria hominis secundùm virtutem in vita perfecta operatio.

11. Operatio: quia non est habitus, sed ex habitu proficiscens actio.

O 5

12. Virtus

12. Virtus tantum proxima facultas est ad beatitatem. Quamquam Stoicorum sententia, quæ virtutem facit extremum bonum, tolerabilis est, cum intelligant virtutem, non ut est in potentia, & sine actu jacet, seu otiosa est, sed cum actione sua conjuncta & fructuosa.
13. Hominis quidem: ratione partem rationalis.
14. In vita perfecta. Quia necesse est, hominem in honesta actione ad vitæ usque terminum perseverare.
15. Felicitatis efficiens proxima, Homo seu actiones ejus.
16. Subjectam recipiens, Homo ratione utens.
17. Proximum igitur seu immediatum & primum subjectum est pars animæ rationalis.
18. Amentes igitur & insani felices non sunt, ut nec pueri: qui tamen spe felices dici possunt: quod apparet in iis *διὰ τὴν ἀσύνετον*, hoc est, inclinatio ad bonum.
19. Adjuncta felicitatis reliqua sunt. 1. Felicitas est res divina: quia virtutis est præmium & finis. 2. Est bonum honorabile potius, quam laudabile. 3. Felicitas hominis in hac vita (ante mortem) dici & esse potest. Atque hæc omnia habet Aristoteles 1. libr.
20. Medium seu destinatum *ἐν δὲ μεσότητι*, quo homo ad felicitatem perducitur, est Virtus.

21. Virtus est habitus animi, flectens hominem ad agendum honestè secundum rectam rationem. (Si subijcere virtuti velis artem & scientiam, 7d Honestè tollendum est.)

22. Acquiritur, procreatur, conservatur doctrina & disciplina, vel frequentia bonarum (quæ mediocres sunt,) actionum: non inest nobis natura, nisi ratione incoationis, principii, seminis pullulantis.

23. Quales autem actiones efficiunt virtutem: tales, & quidem potiores, producuntur à virtute jam effecta.

24. Corruptitur & perditur contrario, id est, excessu & defectu, actionibus declinantibus à medio seu mediocritate.

25. Virtus est Dianoëtica, vel moralis: Seu est intelligentiæ vel voluntatis.

26. Virtus intelligentiæ est virtus, qua honestas actiones inquirimus & probamus.

27. Hæc prior est naturæ doctrinæq; Ordine: Quia lumine virtutis intelligentiæ virtutes morales diriguntur, & hæc sine illa esse non possunt.

28. Virtus intelligentiæ est Sapientia vel prudentia. (Ars enim & scientia propriè ad Ethicam attinere quibusdam non videntur.)

29. Sapientia est virtus intelligentiæ, qua quid in necessariis honestum sit, exactè prospicimus.

30. Contraria vitia : Stultitia, & Nimum sapere.
31. Prudentia est virtus intelligentiæ, qua honestas res in contingentibus accuratè eligimus. Contraria vitia : Stupor, qui non potest ex contingentibus honestum vel utile cum honestate conjunctum colligere : & Temeritas, quæ nimis confidenter de contingentibus & mutabilibus pronunciat.
32. Virtus voluntatis est, quæ id, quod à virtute intelligentiæ pro honesto monstratum est, promptè & expeditè homines exequuntur. Dicitur Moralis, quia est morum compositio.
33. Virtus voluntatis (ductu prudentiæ) in regendis affectibus versatur.
34. Virtus voluntatis vel continetur interna actione ad voluntatem conformandam ; vel cõformata jam voluntate sese ad aliorum usum externis actionibus diffundit.
35. Prior illa vel Temperantia est, vel Mansuetudo.
36. Temperantia est virtus moralis in corporeis voluptatibus coërcendis occupata.
37. Πραότης est virtus moralis, quæ in ira componenda versatur.
38. Posterior spectat usum χρημάτων, vel rationem juris.
39. Illa liberalitas est. Hæc Justitia vel fortitudo est.

40. Liberalitas alienæ necessitati succurrit.
 41. Justitia ex sinceræ voluntatis æquitate ad jus exercendum affecta est.
 42. Fortitudo ex invicti animi magnitudine ad juris constituti defensionem propendet.

DISPUTATIO XXXII.

DE SUMMO BONO.

De sententia Platonis divini Philosophi.

SUMMUM bonum est, propter quod reliqua omnia expetuntur.

1. Eodemq; sensu Beatitudo dicitur seu

εὐδαιμονία.

3. Summi boni sunt tres conditiones. 1. Oportet ipsum esse perfectum. 2. Sufficiens. 3. Summè desiderabile. Perfectum vel simpliciter, vel in suo genere: quia si summo bono aliquid deesset, summum sanè non esset.

Sufficiens: quia nihil deest ei, cujus est.

Summè desiderabile: quia ex illo & in illo est, quod appetendum est.

4. Summum bonum est tale absolutè (*ἢ* Felicitas separata & absolutè imperfectata: prima Idea in Parmenide & Symposio. *ἢ* *πλῶς*): vel modo quodam, *κατὰ π, πῆ, κατὰ μέ- δεξιν.*

5. Summum bonum absolutè est Deus.

6. Hujus notationes Platonicae sunt: Rerum omnium principium unum ineffabile: A quo uno ad unum omnia: Ipsum pulchrum: pelagus pulchritudinis *πρῶτον φίλον: αὐτόφιλον*

ipsum

ipsum amicum : primum pulcrum, Idea boni : Ipsum bonum, sincerum, purum, simplex humanis carnibus aut coloribus aliisve mortalibus nugis non contaminatum. Ineffabile dicitur : quia ex communibus vocibus humanis non habentur vocabula, quae proprietates Dei plenè exprimant.

Felicitas cō-
iuncta parti-
cipata, relate
considerata :
Secunda
idea.

7. Summum bonum modo quodam & κατὰ συμμετοχὴν, id est, per participationem est humanum : quod à summo absolute bono proficiscitur : sicut à Solis luce ceterorum corporum lumen.

8. Summum autem hoc (nempe hominis) bonum est Dei similitudo, ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνάτὸν ἀνθρώπου, quatenus homini fas est.

9. Ea in quo consistat speciatim explicandum.

10. Cùm ergo (ut repetamus arcem Boni) Deus sit ipsum primum lumen, primum bonum, primum pulcrum, nihilq; evadat simile primo & lumini, & bono, & pulcro, nisi luminis, bonitatis, pulcritudinis κοινωνία seu cōmunicatione, profectò apud Platonem summum absolute bonum est illud solum, cuius adeptione per quandam participationē animus fit beatus : nempe, totius naturæ bonum Deus, ut dixi. Summū verò hominis seu animi bonum est summi absolute boni possessio, mixta ex sapientia & purissima voluptate.

11. Divina

11. Divina hæc possessio ratione sapientiæ (quæ est divinorum entium, inprimisq; Dei contemplatio) est in mente: Ratione voluptatis (quæ comitatur sapientiam) in voluntate: Ut est in mente, Plato illam appellat Ambrosiam: ut in voluntate, Nectar. In Phædro.

Quænam sum,
ma bonis
Nectar &
Ambrosia,

12. Sed per sapientiam non intelligatur *ἀνεργησις* seu otiosa *δρασία*. Iddem enim agnoscitur Deus, ut colatur: Plato in Epinomide. Quare nihil vetat, quod minus dicamus: Verû Dei cultum esse humanum summum bonum & felicitatem. Is sine sapiente notitia, pia sanctaque actione, & voluptate interna esse non potest.

13. Bonum humanum seu *ἀνθρώπινον* etiam rectè *θεῖον* divinum ac cœleste dicitur, & divina felicitas, quia & Deo nos assimilât, atq; afficiat, & à Deo communicante ad homines proficiscitur: & tamen ad eam pervenit homo medio seu viâ moralium virtutum, quibus ornatur, purgatur, & collitur animus. Plato in Epinomide. Beatitudinis igitur partim sunt causæ humanæ (de quibus tantùm Aristoteles) partim divinæ & supernaturales (de quibus magis Plato.)

14. Hæc autem felicitas contingit homini & in hac vita, & post hanc vitam,

15. In hac vita homo non plene assequitur, sed potius degustat beatitudinem: post mor-

tem

tem plenius & in solidum ea fruitur. Plato multis locis.

16. Perfecta igitur vel imperfecta (quo ad nos) est felicitas. Quare quod alicubi Plato disertè scribit: Neminem in hac vita beatum fieri, sed post mortem tantùm, *κατά τι* intelligendum, nempe de perfectione Beatitatis: Hac meritò huic vitæ detrahitur.

DISPUTATIO XXXIII.
DE EODEM.

ELEGANTIORES philosophi non dubitant affirmare, Aristotelicos Platoni falso & per calumniam tribuere, quòd senserit Beatitudinem seu summum bonum extremumq; hominis finem esse Bonum universale secundùm Prædicationem, & quidem id separatum à rebus singulis: sicut Idea à philosophis & logicis accipi solent pro abstractis per mentem à sensibus rerum formis.

2. Illi habent me sibi *ἀπό-ἡρώων*, aded etiam, ut certò statuam, Platoni tale bonum nunquam in mentem venisse.
3. Hoc quidem negari non potest, Platonem felicitatem nostram, in idea boni seu bono quodam universali & separato, seu à rebus sejuncto constituisse, quatenus tamen illud bonum homini est communicabile.
4. Sed hoc ipso illum, bonum quod dicitur

tur de omnibus bonis, (ut est logicum) & tale sit, quod extra & præter singularia subsistat, intellexisse, id verò pertinendum est.

5. Quid ergo per ideam boni & ipsum bonum intellexit? Uniuersale, ut scholastici locuti sunt in causando, seu secundum efficientiam: Exemplar & causam omnium bonorum, primum, & summum illud bonum, ipsum per se constans, quod est Deus, à cuius bonitate cuncta, quæ bona sunt, derivantur, & quod ipsum omnia sibi experunt. Ideo quæ commune bonum dicitur.

6. Ejus imago Sol est, simili modo vires suas per omnia diffundens.

7. In hujus primi seu per se & absolute boni vera cognitione Plato summum hominis bonum ponit.

8. Ac, licet Aristoteles hanc divini boni cognitionem supervacaneam putet ad Rempublicam humanis moribus legibus quæ moderandam: tamen ad Platonicam (vel potius Christianam) Rempublicam necessaria est. In Republica enim, ait Plato, conandum esse, ut civis Deo similes amicos quæ evadant: Quod quidem absque Dei cognitione fieri non potest.

9. Ecce verò Plato Ideam boni separatam Bonum Uniuersi separatam facit? Quia Deus est à quibus rebus, seu non est commixtus

tus cum creaturis: est essentia alia ab omnibus rebus à se conditis. Intra omnia, (canit Scaliger) sed tamen non inclusus in ipsis: Extra omnia, sed non tamen exclusus ab illis: Differre facit, quæ facit, omnia ab ipso.

10. Sed age probetur Platonem per ideam boni seu ipsum bonum intellexisse Deum.

Primum 7. de Republica: Idea boni dicitur lucis & solis creatrix.

11. Secundò: 6. de Republ. idea boni tribuit rebus *γένεσιν, αἴτιαν, τροφήν*, procreationem, accretionem, nutritionem: Est *νοητὴ αἰτία* (veritatis & scientiæ in mentibus hominum) causa: omnes res ab ea ut causa summa & prima efficacissimaq; habent & τὸ εἶναι & bene esse. Est fons & origo justitiæ: Est *αὐτοδίκαιον*, quod non miscetur creaturis.

12. Tertiò: sic quoque in Philebo dicitur: omnes res ab idea vi & esse, & bene esse: vocatur idea boni, *αἰτία δημιουργοῦ* omnis boni, ac semovetur è numero creaturarum rerum.

13. Quartò in Phædro, *αὐτὸ τὸ καλόν*, id est, ipsam pulchrum, est omnium rerum pulchrum causa: sicut & in 7. de Republ. Idea boni dicitur *πάντων ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία*.

14. Quintò in convivio: Summum pulchrum est, cujus causa omnes labores hactenus suscepimus. Illud est semper, nec fit, nec interit, neq; crescit unquam, neque decrescit.

Neq;

Neque est in animali, vel terra, vel cœlo, vel in alia quapiam re, sed ipsum ex seipso uniforme & simplicissimum. Alia autem omnia ipsius summi pulchri participatione quadam & precaria vi pulcra quodammodo dicuntur. Et: Ab illis pulchris, quæ nostris oculis obversantur, tanquam gradibus ad ipsam καλῆ ideam, ex qua illa multa pulcra vim existendi habent, ascendendum est.

15. Hi loci & similes non nisi de Deo intelligi possunt: sicut & in Lyfide dicitur: Deus primum & verè amicum est, cujus causa alia omnia amica sunt, & ad quem omnia cætera amica referuntur.

16. Deus igitur summum est bonum: est κρείον & ἀρχιτεκτονικὸν τέλος τῶν ὄντων: est omnium rerum initium, medium & extremum: universæ nostræ actionis & cognitionis princeps & primarius finis: hæc meta est, ad quam debemus collimare.

DISPUTATIO XXXIIII.

DE ACTIONIBVS VOLUNTARIIS & non voluntariis.

Sæpe quæritur in politica de actionibus humanis, fuerintne voluntariæ an involuntariæ? Quæ quidem quæstio est de principiis. Hanc ergo præsentî disputatione excutere visum est.

P 1

2. Volun

2. Voluntarium (seu spontaneum hoc loco: aliàs enim latius patet) est, cujus initium est in ipso efficiente, cui notæ sunt singulares circumstantiæ, in quibus actio consistit. Aliàs factum secundum Voluntatem.
3. Constat igitur duobus: Notitia & appetitu. Primum scilicet novimus, quid sit expectandam. Deinde motu appetitionis in illud ferimur.
4. Voluntarium est tale per se, seu ἀπλῶς, vel propter aliud, seu ex hypothesi.
5. Per se quidem vel superiore gradu, vel inferiore.
6. Superiore gradu: cum agimus sine impulsu perturbationum: ut iræ, cupiditatis, &c.
7. Hoc ergo maxime ac absolute voluntarium est.
8. Inferiore gradu: cum impellimur affectionibus.
9. Quæ enim ab iratis vel cupientibus fiunt ad invita & coacta referri non debent.
10. Cupiditas enim ita valida non est, ut ratione refrenari nequeat. Fœnum scilicet ei injici videmus ab hominibus temperatis, ac lenitate cæterisque humanioribus virtutibus præditis. Ira verò cupiditas seu ardor ulciscendi est, qui absque voluntate esse non potest: cum etiam Homerus scripserit: Iram Achilli fuisse instar mellis, quod sub lingua
ejus

ejus liqueceret. Adde quod irascens facultas modo quodam rationis particeps est, id est, à ratione regi potest.

11. In extremè tamen malis, obfirmatis in malo, & mancipiis cupiditatum accedere aliquid involuntarii videtur: Quo modo accipiendum istud Medæ suos interficientis: Sed trahit in vitam nova vis: aliudq; cupido, Mens aliud suadet; video meliora proboq;: Deteriora sequor.

12. Propter aliud, seu secundum quid, & ex hypothesi voluntarium est, quod ratione præsentis temporis, & aliarum circumstantiarum urgentium expetitur: ut cum minora mala eligantur propter timorem graviorum, seu ad evitanda majora. Per se enim & simpliciter non eligerentur.

13. Simpliciter igitur & absolute voluntarium non est.

14. Itaq; medium seu mixtum (nempe ex voluntario & involuntario) dici potest.

15. Magis tamen serè accedit ad naturam voluntarii, quis in eo est malorum collatio: ac deligit voluntas minus malum: ut iacturam pecuniarum: & cupit majus evitare: ut præsentem mortem.

16. Voluntario opponitur Non-voluntarium.

17. Non voluntarium vel per vim, vel per impru-

imprudenciam fit: seu est vel violentum, vel per inscientiam factum.

18. Vis est impetus vehementis, qui sustineri non potest, vel agrè sustinetur.

19. Violentum est, cujus principium est externum, cum id, cui vis affertur, nullum ad-
jumentum seu operam conferat. Quemad-
modum si ventus nos aliquò, quò nollemus,
asportaret: vel homines, qui in nos habent
potestatem.

20. Huc non potest referri ejectio merci-
um, quæ fit in magna tempestate. Et si enim
principium ejectionis sit externum: ut venti,
fluctus, procellæ: tamen ejectio non fieret,
nisi etiam ipsi nautæ, quæ ejienda sunt, è na-
vibus promerent.

21. Nec huc referri possunt actiones pravæ,
quas committit aliquis ob utilitatem, vel vo-
luptatem assequendam. 1. Violentum enim
est cum tristitia conjunctum est. At illi qui agunt
ob voluptatem aut commoditatem, non sunt
tristes. 2. Actionum istarum autores in se
ipsis harum principium habent.

22. Non voluntarium per inscientiam, cu-
jus causa est quædam ignorantia ac impru-
dentia, est vel cum pœnitentia, vel sine pœ-
nitentia. Id est: Quosdam ignorantium, cum
resciverint postea, quid egerint, pœnitent fa-
cti. Alios verò minimè pœnitent, sed potius
raturam

ratum habent, quod egerunt. Illi dicuntur
 ἄκοντες, inviti. Η δὲ ἄκοντος, non voluntarii, no-
 men generis retinentes.

23. Quod igitur est cum pœnitentia ac do-
 lore, simpliciter est invitum & contra volun-
 tatem.

24. Quod est sine pœnitentia, est præter
 voluntatem: ac ab initio quidem est non vo-
 luntarium: sed post cognitionem facti, quia
 non ducitur pœnitentia autor, distat ab in-
 vito.

25. Exempli causa: Invitus facit, qui occidit
 hominem, cum feram esse putaret, si postea
 doleat. Verùm si aliquis, qui interfectorus e-
 rat Catonem, interficiat Antonium, neque
 illum erroris huius pœniteat, sed potius gau-
 deat: is dicitur fecisse non volens: haud ta-
 men invitus.

26. Et tamen, quatenus autorem huius ho-
 micidii non pœnitet, hoc factum habet ali-
 quid voluntarii, scilicet ex accidente, nempe
 impœnitentia: seu fit per accidens quadante-
 nus voluntarium, scilicet ob non pœnitenti-
 am sequentem, cum aliqua lætitia vel saltem
 approbatione animi (quod ne sic quidem
 malè ceciderit) conjunctam.

27. Propriè autem seu simpliciter invitum
 facit Ignorantia Particularis, non Univer-
 salis.

28. Universalis ignorantia est, quæ totius omnino rei est, quæ sciri poterat, & debebat: ut si quis dicat, se ignorasse, scortationem esse peccatum.

29. Itaq; est affectata, vel de industria acquisita, & conjuncta cum electione voluntatis,

30. Hujus ergo generis ignorantia est causa malitiæ seu pravitatis, non inviti simpliciter: Ideoq; non excusatur.

31. Particularis, est ignorantia circumstantiarum quarundam, quæ sciri non possunt: ut si aliquis transfixurus feram ferit hominem, ita & eo loco post eam latitantem, ut videri non possit, nec præsumatur ibi esse.

32. Talis fuit ignorantia Noë primùm inebriati; vini enim vim minimè norat; & Jacobi, cum Lex loco Rachelis fuit commistus. Ided uterque excusatur. Huc pertinet istud Poëtæ: *Inscius Actæon vidit sine veste Dianam.*

33. Ex his intelligere est, ebrios & eos, qui magno iræ furore perciti sunt, etsi sæpè ignorant, quid agant, non tamen simpliciter invidiosos facere.

34. Ignorantem enim hanc sibi ipsi accessiverunt, ut malum *αὐτοῦ* dici possit: Ac agunt propriè ignorantes dum agunt: non verò simpliciter per ignorantiam (*δι' ἀγνοίας*) seu ex imprudentia: quia sibi temperare, & abstinere à nimio, initio potuissent.

COROL.

COROLLARII VICE.

QUÆRITUR hic à quibusdam, peccatum originis, sitne actio voluntaria, necne? Respon. Hoc quærere hic nihil attinet. Hoc enim peccatum non est actio: non consistit in actu. Tantum igitur hoc rectè dicimus; Esse nobis *σύμφυτον* seu naturale (unde vitiositas nativa appellari potest) nec esse rem violentam, cum intestinum, seu internum sit nobis hoc vitium, seu principium ejus in nobis sit.

2. Quæritur: an volens cogi aliquis possit. Negatur volens cogi propriè: quia impl. cat. contradictionem. Et, quæ dicitur à quibusdam coacta voluntas, tamen est voluntas.

3. Quæritur: qualis sit actio, cum quis **VOLENS NOLENS**, aliquid egisse dicitur? Respondetur rectè, esse actionem Mediam seu Mistam. Is enim dicitur volens nolens agere, qui agere quidem vult, sed non plena & profus acquiescente voluntate, sed remissa & mista cum noluntate, sicut Philosophi loquuntur.

4. Quæritur: An Judas Christum prodiderit *ἑκὼν*, voluntariè: an *ἀέκων* *συμῶ*? Respondeo, sponte, ultrò, voluntariè (ideoque contingenter) etsi instigatio Satanæ accesserit. Nec proditio ista est proprium Dei opus, (etsi
 P 5   neces.

necessaria fuerit ex hypothesi *negativa* divine.) Prodidit enim Judas Christum cupidissime, quia ardebat cupiditate ulciscendæ injuriæ, quam sibi ex lucro interverfo factam existimabat. Is gradus voluntarii non fuit in abruptione vitæ Judæ per laqueum, etsi etiam voluntatis fuerit.

5. Quæritur: an quæ contra Dei voluntatem fiunt, id est, contra ejus mandata, fiant præter ejus voluntatem? Responderetur negatè: quia fiunt Deo permittente. Seu Deus vult permittere peccata fieri.

6. Quæritur: an verum sit: Neminè suapte voluntate malū cogitare? Negatur: quia isto pronunciatō tollitur libertas arbitrii.

7. Graviter & sanctè responder Augustinus, artic. 13. ad articulos sibi falso impositos: Divinæ voluntatis ope scimus multos, ne laberentur, retentos: nullos autem, ut laberentur, impulsos.

DISPUTATIO ULTIMA.
DE VIRTUTIBVS INTEL-
lect. & volunt.

APUD Platonem in Phædro Socrates duarum Idearum se amatorem profiteatur, quarum prima sit definitionis generalis, quæ variè dispersa cogat: Secunda divisionis specialis, quæ genera dividantur.

8. Idem

2. Idem in Philabo primo loco unam exigit Ideam, nimirum generalem definitionem: Secundo duas Ideas, hoc est, διχοτομίαν generum postulat. Tertio præcipit, ut distributa genera rursus definiantur & dividantur ad extremam usque infinitarum multitudinem, donec propositum initio totum subjectum genus perspicuum sit. Infinitatis autem Idea, quæ infima est, non prius ad concludendum adhibeatur, quàm totus intermediarum generum numerus sit explicatus. Postremo vult infinitorum & individuorum multitudinem rejiciendam.

3. Nos huic Ordini Platónico in doctrina virtutum studere convenit.

4. Virtus igitur (intellige eam, de qua in Philosophia Ethica agitur) est habitus bonus, per quem natura animi hominis & opus ejus perficitur.

5. Seu est habitus animæ humanæ, quo facultas ejus naturalis quàm optimè suum opus exercere potest.

6. Itaq; animi perfectio est.

7. Sic virtus naturalis est cujusque naturæ perfectio, secundum quam optimè se habet, & munere suo rectissimè fungitur: ut virtus oculi est, per quam oculus benè se habet, & potest suo munere rectè fungi, id est, res objectas cernere. Unde bonus φυσικός dicitur: ut
 contrà

contrà vitiosus oculus dicitur, qui non potest species visibiles rectè percipere.

8. Cùm homo perficiatur secundùm animę facultatem, & *διανοητικὴν* ratiocinantem, & *προαιρετικὴν* appetentem: Virtus alia est rationalis, attingens ad rationem, seu τὸ *διανοητικόν* excolens animę *μῆτιον*. Alia in more posita, seu moris, seu moralis, attingens ad appetitum sensuum, seu τὸ *προαιρετικόν* excolens.

9. Virtus igitur rationalis est, quę rationem & opus eius perficit.

10. Hujus divisio ex diversarum rerũ conditione petitur. Res omnes vel necessarię sunt, vel contingentes. E quibus illę vel semper sunt, & nunquam fiunt: vel fiunt quidem, sed à natura, non à nobis. Hęc verò à nobis ex consilio fiunt, & in nostro sitę sunt arbitrio. Habitus seu virtutes rerũ necessariarũ sunt: Simples duę: Compositus unus. Simples, Intelligentia & scientia: Compositus ex his Sapiencia Rerum, quę à nobis fiunt, quędam effici, quędam agi dicuntur: aliud enim est *ποιεῖν* effectio: aliud *πράττειν* actio. Rerum efficiendarum est Ars. Rerum agendarum prudentia.

11. Intelligentia vřs habitus principiorum est, quo prima principia *ἀπλοῦς*, tum simplicia, tum composita, sine medio seu causa cognoscimus.

11. Estq;

12. Estq; Scientiæ principium & caput.
13. Scientia est habitus per demonstrationem seu causam necessariam acquisitus, ut Mathesis & Physica.
14. Sapientia est habitus compositus ex scientia & intelligentia, seu est cognitio communis & universa eorum, quæ sunt per altissimas causas. Hæc nuncupatur prima philosophia, & absolutè Philosophia & Metaphysica.
15. Prudentia est habitus cum vera ratione ad agendum ea dirigens, quæ homini bona sunt aut mala.
16. Itaq; virtutibus moralibus præluet, & humanarum actionum dux est & magistra in vita tum politica seu urbana: tum bellica & castrensi. Unde oculus practicus dicitur.
17. Prudentia enim est vel *εὐρετική, βουλευτική*, seu deliberans, seu inveniens quid agendum sit, vel *κριτική*, judicans dicta & facta.
18. Hæc est *καταφατική*, quæ judicat de iis, quæ habet perspecta: vel *ἀποφατική*, quæ de incertis judicium suspendit: seu in dubiis se certò liquidi ampliat: sicut optimè dicitur: Assensus in re incerta sustinendus est.
19. Opponuntur ei Stultitia in defectu, & Astutia seu calliditas in excessu, cui famulatur mendacium & dolus malus: quando aliud agitur, aliud simulatur. Cui an aliquando locus

cus esse possit, ita ut prudentia mixta fiat, de eo alii viderint.

20. Logica, quia arti simillima est, ad artem revocanda est: vel Habitus mentis, qui virtutis nomen merentur, dividendi sunt cum Piccolomineo in Instrumentarios, cujusmodi est Logica, & principales, de quibus modo diximus.

21. Opinionem, etsi habitus mentis sit, tamen virtutis nomine Aristoteles non coonestavit, quia rectum & verum non est opinionis essentialia, cum opinemur interdum falsa, & ita proprie animus noster non perficiatur.

22. Haec de virtute, quae *Διαφορά*, est perfectio: Sequitur *ἡδονή*, quae habitus appetitionis sensuum est: & affectuum moderatio.

23. Virtus moralis, ut definit Aristoteles, est habitus proærectus, positus in mediocritate ad nos relata, & recta prudentiae ratione definita.

24. Dicitur habitus: quia, cum virtus sit, non est imperfectum quid, ut *διὰ τὸ* ad habitum.

25. *Προαιρετικὸς*, quia eo habitu constanter ea praeeligimus, ut loquitur Piccolomineus, quae recta ratione decernimus.

26. In mediocritate: Quia virtus haec est moderatio perturbationum recta ratione circumscripta seu circumscripta, quae quidem ratio medium in actionibus conjectat & statuit, ut evite-

evitetur nimum & parum, magistra prudentia finem actionum inspiciente.

27. Relata ad nos: Quia cum circumstantiæ varientur, virtus non est medium absolutum, quod exactissime absoluteq; ab Ethico statui possit, sed ita varietati obnoxium est, sicut quæ ad actionem concurrunt, variari possunt. Itaq; perinde se habet, ac regula quæ flectitur, & sui flexione variis adaptari potest.

28. Etsi autem præcipue hoc mediū & magis evidenter in justitia distributiva tenetur: tamen in omni virtute modo aliquo servatur.

29. Primò Ethica virtus communis est: vel Heroica.

30. Secundò: Ethica virtus spectat vel ἐχορτα, id est, ipsummet hominē hoc habitu præditum: vel ἀλλυς, id est, alios, quibus cum ornatus habitu virtutis vivit, & quibus pro merito tribuit.

31. Respiciens ipsummet habentem versatur circa δαρράλεια, vel φερα, vel circa ἡδέα καὶ λυπηρά.

32. Virtus utrunque effectum, δαρρῶ καὶ φερον moderans, est Fortitudo.

33. Ἡδοναὶ καὶ λυπαὶ (voluptates & dolores) sunt σωματικὰ vel ψυχικὰ.

34. In moderandis corporeis spectatur temperantia, cujus partes continentia & abstinencia.

35. Servit ei frugalitas, cavens ne luxu diluatur.

36. Volu-

36. Voluptatum & dolorum animi objecta sunt Divitiæ, Honor, Cōversatio quotidiana.
37. Divitiæ moderatur Liberalitas, & Magnificentiæ.
38. Servit iis Parsimonia, custodiens acquiritur, quatenus in vitis non ponitur.
39. Honores, Studium honoris: ut Magnanimitas, & moderata honoris appetitio.
40. In conversatione habetur ratio vel *γῆσις*, id est, iræ, dissensionis, rixæ, quæ societatem mutuam tollit, nisi virtutis subveniat moderatio, quæ dicitur Clementia, & Severitas in ulciscendo, ubi vitandus vindictæ excessus, sævitia & crudelitas, & defectus, indulgentia.
41. Vel *ὀψιμίας*, id est, eorum, quæ ad conversationem fovendam faciunt. Hic moderatrix est Veritas & Jucunditas.
42. Veritatē moderatur veritatis studium, Candor, Integritas, Jucunditas est veluti sal & condimentum mutui convictus.
43. Eius moderatio spectatur vel in seris: & dicitur Popularitas, Affabilitas, Humanitas, ubi vitanda morositas & blanditiæ, vel in ludicris: & dicitur Urbanitas, ubi vitanda scurrilitas & insultitas.
44. Singularum definitiones requirè ex Aristotele.
45. Hactenus igitur de virtute, quæ perficitur habentem,

habentem,
tute, quæ iis
in bonum
46. Iustici
47. Illa est
quæ virtut
48. (Ei
stem discrep
48. Ideo
inequale su
49. Eio
equale.
50. Par
buens. (L
51. Est
52. Di
tionem g
53. Co
tionem a
corrigit
& qua
54. U
Relig
55. R
est, De
& corr
56. E
rorum
57. E

habentem, ut bonum *δικαίον*: Sequitur de virtute, quæ his quibuscumque versatur, commodat, ut bonum *κοινωνικόν* & *ἀλλότριον*, JUSTITIA.

46. Justitia universalis est vel particularis.

47. Illa est obedientia erga leges, quæ de omni virtute amplectenda agunt. (Itaque est *ἅλη ἀρετή*) Ei opponitur *ἀδικον παρὰ νόμον*, injustum discrepans à legibus.

48. Ideoq; quid in quoq; facto æquale vel inæquale sic, perpendens.

49. Ei opponitur *ἀδικον ἀνισόν*, injustum inæquale.

50. Particularis est virtus suam cuique tribuens. (Itaq; *μέγιστη ἀρετή*.)

51. Estq; Distributiva vel Correctiva.

52. Distributiva est, quæ secundum proportionem geometricam digna confert.

53. Correctiva est, quæ secundum proportionem arithmeticam indigna & inæqualia corrigit. Est *ἐπιπέδον* atq; *ἰσον*, id est, ad medium & æqualitatem redigens.

54. Utraq; est, ex objectis divisione facta, Religiosa vel Profana.

55. Religiosa, quæ Deo & aliis Dei causa, id est, Dei ministris, quæ decet in distribuendo & corrigendo tribuitur à religionis præscripto.

56. Est igitur cultus Dei vel hominum sacerdotum.

57. Ea consistit in amore, timore, honore.

Q

Amor

- Amor bonitati : Timor potentiae & *δυνάμει*
 hoc est auctoritati : Honor sapientiae debetur.
58. Profana est, quae homini cum homine
 extra religionem intercedit.
59. Profana distributiva est in Fide vel Gra-
 tia, aut est officiosa.
60. Fides est Justitia tribuens, quae debet al-
 teri ex pacto & obligatione reciproca.
61. Estq; Politica vel Oeconomica.
62. Politica erga vel nostros eadem patria
 civitate tribu fruentes: vel alienos.
63. Oeconomica est *πατρική* inter patres &
 liberos: *γαμική* inter conjuges: vel *δουλική* in-
 ter Dominum & servum.
64. Gratitude est Justitia, quae gratias pro
 beneficiis & meritis agit, habet, refert.
65. Justitia distributiva officiosa est, quae ex
 virtute praemia distribuit.
66. Profana Justitia correctiva est in syn-
 allagmaticis tum voluntariis, tum non vo-
 luntariis.
67. Synallagmata voluntaria dicuntur, in
 quibus & patiens & agens consentit. Latini
 proprie vocant contractus, ut sunt emptio &
 venditio. Emens hic vendenti pretium repen-
 dit, & sic quod inaequale erat corrigitur.
68. In voluntariis tollenda seu corrigenda
 est inaequalitas per rem aequivalentem, ut pe-
 cuniam: vel per commutationem.

69. Non

69. Non vo
 non consensu
 70. Patitur
 reus, ut furco
 sunt, adulteri
 coactus à po
 ceteris exilia
 ens sciens est
 frustione del
 71. Synall
 sunt *αδελφική*
 ter violent
 100. contra
 72. In
 lucrum &
 lum. Nar
 quirat, id
 pecuniati
 opprimat
 modò qu
 adalter p
 Qui inju
 ideòq; d
 incorpo
 sistit, ut i
 justam pe
 justum lu
 73. Fit
 modò per

69. Non voluntaria sunt, in quibus patiens non consentit.

70. Patitur enim vel dolo fraudeq; circumvencus, ut furto, peculatu, falso testimonio, infidiis, adulterio, clandestina caede, vel per vim coactus à potentiore, ut sunt tormenta, carceres exilia, carceres apertæ. Hic quidem patiens sciens est, sed tamen pati cogitur: quia defensione destituitur.

71. Synallagmata igitur involuntaria aut sunt *λασπαία*, id est, clandestina, aut simpliciter violenta (*βίασα*.) Suntq; improprie seu *αίτιος* contractus.

72. In involuntariis inæqualitas tollitur per lucrum & damnum, hoc est, bonum & malum. Nam, qui injuria volens afficit, plus acquirit, ideoq; lucrum habere videtur, modò pecuniarium: ut qui injusto scenore alterum opprimit, vel alienum res dolosè suppressit, modò quodvis aliud: ut vitam, honorem: ut adulter pudicitiam, homicida vitam eripit. Qui injuria nolens afficitur, minus acquirit, ideoq; damnum pati videretur in corporeis vel incorporeis rebus. Correctio igitur in eo consistit, ut is qui justum lucrum injustè obtinuit, justam pœnam luat, is qui damnum passus est, justum lucrum per restitutionem adipiscatur.

73. Fit itaq; correctio in non voluntariis, modò per eandem res numero vel specie, per

Q 2

quas

quas injusta actio, ut per restitutionem ejus, quod furto ablatum est, modò per res specie & numero diversas, æquivalentes tamen, ut cum pro pudicitia violata reponitur pecunia, ut multa: aut homicidium mulctatur exilio.

74. Et hæc hæctenus de virtutibus, quæ viæ sunt ad beatitudinem: E quibus principes seu Cardinales numerantur quatuor: Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia.

75. Cardinales dictæ sunt per metaphoram, quòd in his tanquam cardinibus Janua beatæ vitæ vertetur.

Quæ

QUAES

FULLÆ,

1.2., AD

stoc

in quon

P

corpore

curam ge

meditaci

prehens

Sed bon

quam l

repreh

natura

losophi

tes. At

tone m

sentent

is medi